DZIEDZICTWO POGRANICZA

Realizacja praw mniejszości polskiej na Litwie, Białorusi, Ukrainie i w Czechach oraz mniejszości białoruskiej, litewskiej, ukraińskiej i czeskiej w Polsce

pod redakcją
Dariusza Góreckiego

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Jarosław Sułkowski

Realizacja praw mniejszości polskiej w Czechach i mniejszości czeskiej w Polsce

W XX stuleciu obraz etniczny Europy znacznie się zmienił. Wpływ na taki stan rzeczy miały przede wszystkim skutki obu wojen światowych. Działania wojenne skutkowały wysiedleniami ludności, migracjami, a wreszcie zmianami terytorialnymi w poszczególnych państwach. W okresie tym doszło również do konfliktów narodowościowych, a także do licznych procesów państwowotwórczych – np. na Bałkanach, rozpadu Związku Radzieckiego czy podziału Czechosłowacji na dwa niezależne byty państwowe. W ślad za tymi procesami, niekiedy niezwykle dynamicznymi, dojść musiało do upodmiotowienia grup ludności, które etnicznie związane z ojczyzną z przyczyn niezależnych stały się członkami innych wspólnot narodowych. Problem praw mniejszości narodowych i etnicznych stał się kwestią globalną, wymagającą regulacji zarówno na szczeblu międzynarodowym (a z czasem wraz z rozwojem UE – europejskim), jak i krajowym, w tym konstytucyjnym. Niezbędne stało się zapewnienie przedstawicielom mniejszości specjalnych uprawnień, gdyż ograniczenie się do zasady równości było niewystarczające[1]. Z naturalnych względów państwa były zainteresowane stworzeniem prawnych podstaw ochrony praw mniejszości i ich realizacji, gdyż w tym zakresie z reguły obowiązuje zasada wzajemności. Mogą więc narazić swoich obywateli na reperkusje w sytuacji, gdy same nie będą przestrzegały praw mniejszości zamieszkującej na ich terytorium. Trzeba przy tym zastrzec, że ochronę tych praw – niejako naturalnie – utrudnia mimowolna asymilacja diaspory z obywatelami danego kraju, a niekiedy działania państw zmierzających do ich ograniczania. Powyższe ukazuje, że kwestia realizacji praw mniejszości narodowych i etnicz-

[1] *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim*, Opracowania tematyczne OT-599, Kancelaria Senatu, marzec 2011, http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/17/plik/ot599.pdf, s. 5 [01.07.2013].

nych jest zagadnieniem niezwykle aktualnym, a przy tym wymagającym stałego monitorowania.

Ze wskazanych wyżej względów pożądane jest zbadanie realizacji praw mniejszości polskiej w Czechach, jednego z najstarszych i najlepiej zorganizowanych środowisk polonijnych. Przy okazji należy odnieść się do praw Czechów w Polsce. Formalnie, dla określenia położenia mniejszości uwzględnić należy następujące czynniki: stan liczebny mniejszości narodowej, regulacje prawne statusu mniejszości narodowych w danym państwie oraz procesy zachodzące w ramach danej mniejszości[2]. Nieodzownym elementem analizy muszą być także fakty, dane pokazujące, do jakiego stopnia następuje realizacja praw zagwarantowanych w obowiązujących przepisach. Nie można również abstrahować od doświadczeń historycznych omawianej mniejszości.

Rys historyczny

Dzieje Śląska Cieszyńskiego, obszaru kluczowego dla ludności polskiej, były ściśle i naprzemiennie związane z państwami polskim i czeskim. Naznaczone były także ciągłym konfliktem, który – w zależności od okresu – przebiegał z różnym natężeniem. Od samego początku Śląsk Cieszyński stanowił pole rywalizacji. W X w. prawa do niego rościły sobie dynastie Piastów oraz Przemyślidów. W tym samym stuleciu Śląsk przyłączono do państwa polskiego w ramach Księstwa Opolskiego. W 1281 r. powstało Księstwo Cieszyńskie, które od 1327 r. stanowiło lenno korony czeskiej z zachowaniem dużej autonomii wewnętrznej. W XVII w. teren ten znajdował się pod wpływami Habsburgów. Wiek XIX przyniósł gwałtowny rozwój gospodarczy i społeczny Księstwa Cieszyńskiego oraz procesy narodowościowe. Na przełomie XIX i XX w. przeprowadzono spis ludności, z którego wynikało, że polska mniejszość narodowa miała 60% przewagę wśród ludności zamieszkującej Śląsk Cieszyński[3]. W tym samym okresie podjęło działalność szereg polskich organizacji społecznych oraz ruchów narodowych i partii politycznych, np. Towarzystwo Oświaty Ludowej,

[2] G. Janusz, *Stopień asymilacji mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce i w Europie*, referat wygłoszony na posiedzeniu seminaryjnym komisji mniejszości narodowych i etnicznych nt. *Tożsamość mniejszości narodowych i etnicznych: akulturacja, asymilacja, stygmatyzacja*, 25 VI 2008 r., Warszawa, http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/8d681500727f9010c1257471003473c2/$file/grzegorz%20janusz.pdf, s. 1 [03.04.2013].

[3] S. Zahradnik, *Struktura narodowościowa na Zaolziu według wyników spisów ludności (1880–1981)*, [w:] J. Valenta (red.), *Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego*, Wydawnictwo Advertis, 1992, s. 159.

Związek Śląskich Katolików, Polskie Stronnictwo Narodowe, Śląska Partia Ludowa[4].

Po rozpadzie monarchii habsburskiej w 1918 r. powstała Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, będąca polityczną reprezentacją Polaków żyjących na Śląsku Cieszyńskim[5]. W nocy z 31 października na 1 listopada 1918 r. po rozbrojeniu żołnierzy austriackich oraz likwidacji austriackiej administracji w Cieszynie przejęła ona władzę na terenie Śląska Cieszyńskiego. Rada zawarła, ze swym czeskim odpowiednikiem – Zemským Národním Výborem pro Slezsko – porozumienie, które dzieliło księstwo na strefy wpływów polskich i czeskich na zasadach etnicznych[6]. Działania te były wynikiem licznych manifestacji, inicjatyw lokalnych, przejawem chęci ówczesnej ludności do samodecydowania. Rząd czechosłowacki nie uznał jednak tego podziału. W latach 1919–1920, w związku z nierozwiązaniem kwestii przynależności Śląska Cieszyńskiego, doszło do walk o przynależność państwową Śląska Cieszyńskiego, a w 1920 r. mocarstwa należące do Ententy (a ściślej Rady Ambasadorów) zadecydowały 28 lipca 1920 r. podzielić Śląsk Cieszyński korzystnie dla Czechosłowacji (Czesi uzyskali polskie tereny, które przyznano pod ich zarząd po wojnie z 1919 r., całą strefę zdemilitaryzowaną oraz część polskiego terytorium pozostawionego Polsce po wojnie z 1919 r. z miastami Trzyniec, Karwina, Jabłonków oraz południowymi dzielnicami Cieszyna). Polakom m.in. przypadł obwód bielski, część cieszyńskiego, część obwodu frysztackiego.

Na terenach, które w wyniku podziału przypadły Polsce, zamieszkiwało 94 tys. Polaków (67,5%), ponad 30 tys. Niemców (30,7%) oraz 2 tys. Czechów (1,7%). Na ziemiach należących do Czechosłowacji mieszkało 140 tys. Polaków (48,6%), 113 tys. Czechów (39,5%) i 34 tys. Niemców (30,7%)[7]. W okresie międzywojennym stosunki polsko-czechosłowackie były bardzo napięte, mimo zawartej w 1925 r. umowy między Czechosłowacją a Polską. Polacy zgłaszali zastrzeżenia w odniesieniu do sposobu przeprowadzania spisów ludności, preferowania nowo osiedlających się obywateli czeskich, zapisów polskich dzieci do czeskich szkół, braku reprezentacji Polaków w samorządach i urzędach. Nieprzychylna mniejszości polskiej polityka władz czeskich

---

[4] A. Grobelný, *Śląsk Cieszyński od wiosny ludów do samodzielnych państw (1848–1918)*, [w:] J. Valenta (red.), *Zarys dziejów…*, s. 71–74.

[5] G. Gąsior, *Rozdělení těšínského slezska v letech 1918–1920*, [w:] R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na těšínsku. Studijní materiál*, Český Těšín 2009, s. 22.

[6] *Ibidem*, s. 22.

[7] *Ibidem*, s. 28; zob. także J. Friedl, K. Nowak, *Prvni nezávislost*, Cieszyn 2008, s. 149.

doprowadzała do konfliktów narodowościowych i emigracji części ludności polskiej, głównie najbardziej prześladowanych polskich działaczy narodowych i społecznych. Rok przed wybuchem II wojny światowej wojska polskie zajęły większość terenów czechosłowackiego Śląska Cieszyńskiego (Zaolzie)[8]. W 1945 r. przywrócono jednak granicę sprzed 1938 r., choć obszar ten pozostawał sporny. Dopiero w 1958 r. Polska i Czechosłowacja podpisały porozumienie zatwierdzające granicę ustaloną w 1920 r.

Po II wojnie światowej działalność mniejszości polskiej była poddana kontroli i nierzadko ograniczana przez Komunistyczną Partię Czechosłowacji, choć sfera kulturalno-oświatowa była „faktycznie jedyną […], którą polska mniejszość mogła prowadzić"[9]. Od 1 stycznia 1993 r. czechosłowackie tereny Śląska Cieszyńskiego stały się częścią Republiki Czeskiej.

Doświadczenia historyczne wskazują, że tereny pierwotnie rdzennie zamieszkałe przez ludność polską, na skutek działań politycznych, wojen i konfliktów, zostały podzielone między Polskę a Czechy, a próby ponownego wcielenia tych ziem do terytorium Polski nie powiodły się. Zasadniczym źródłem podziału Śląska Cieszyńskiego, niekorzystnym dla Polski, stała się decyzja Rady Ambasadorów z 1920 r., którą premier Władysław Grabski zaakceptował, licząc na pomoc w razie nieuniknionej inwazji wojsk bolszewickich[10]. Trzeba też pamiętać, że niekorzystnemu – z punktu widzenia Polski – podziałowi terytorialnemu Śląska sprzyjała Francja. Mniejszość polska znalazła się w Czechosłowacji w wyniku decyzji politycznych, wydzielone terytorium zamieszkałe w znacznej mierze przez Polaków zostało dołączone do tego kraju. Mniejszość ta od zawsze tworzyła zwartą, jednolitą społeczność – którą, odwołując się do słów Jaroslava Valenty, można określić jako „jedyną klasyczną mniejszość w Republice Czeskiej"[11].

Mniejszość czeska w RP, w przeciwieństwie do polskiej w Czechach, nie jest skoncentrowana i ma dwojaki charakter. Na terenie dzisiejszego województwa łódzkiego (w Zelowie) oraz mazowieckiego mieszkają

---

[8] I. Baran, *Polská menšina v československo-polských vztazích mezi světovými válkami*, [w:] R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci…*, s. 40.

[9] J. Friedl, *Polská menšina v letech 1945–1956*, [w:] R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci…*, s. 67.

[10] K. M. Kamiński, J. M. Zacharias, *Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1987, s. 29.

[11] J. Valenta, *Polská menšina na těšínsku – jediná klasická menšina v České republice*, [w:] M. Bezchlebová, J. Kohnová (red.), *Národnostní menšiny: historické souvislosti některých aktuálních problémů v evropě a v ČR: XII. Letní škola historie*, porta linguarum / texty pro další vzdělávání učitelů, Praha 2000, s. 61.

Czesi, których przodkowie przybyli na tereny obecnej Polski między XVI a XVIII w. Byli to protestanci, którzy uciekali ze swego kraju w wyniku prześladowań religijnych braci czeskich. Z kolei w województwie dolnośląskim (tzw. Czeski Kątek) zamieszkują czescy autochtoni.

Dane demograficzne

Polska mniejszość narodowa w Czechach była jedną z liczniejszych w tym kraju, a według spisu przeprowadzonego w 2001 r. obejmowała 52 095 osób, z czego około 80% zamieszkuje na Śląsku Cieszyńskim. Na terenie Czech mieszka także około 20 tys. Polaków[12]. Trzeba wszak zauważyć malejącą liczbę członków polskiej mniejszości[13]. Jest ona widoczna szczególnie na Śląsku Cieszyńskim, skąd – według danych Czeskiego Urzędu Statystycznego – nastąpił odpływ ponad 10 tys. osób[14]. Ze spisu ludności z 2011 r. wynika przy tym, że ludność ta nie przeniosła się do innych części Czech. Obecnie, według danych Czeskiego Urzędu Statystycznego i spisu przeprowadzonego w 2011 r., polska mniejszość narodowa liczy 39 096 osób, co stanowi 0,4% ludności Republiki Czeskiej (w tym 16 696 mężczyzn i 22 400 kobiet), z tego 28 430 mieszka w Kraju Morawskośląskim, w tym w powiecie Karviná – 13 399 osób i w powiecie Frýdek-Místek – 13 743. Warto zauważyć, że są to powiaty położone w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego[15]. Co ciekawe, nie wszyscy uważają język polski za język ojczysty (twierdzi tak nieco ponad 33 tys. osób)[16].

---

[12] *Polská národnostní menšina*, Vláda ČR, http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/polska-narodnostni-mensina-16124 [03.04.2013].

[13] Jest on szczególnie widoczny z dłuższej perspektywy czasowej. Przykładowo wedle danych spisu ludności z 1921 r. na polską mniejszość narodową składało się 103 521 osób, w 1950 r. – 70 816, natomiast w roku 1991 – 59 383 osoby – zob. *Obyvatelstvo podle národnosti podle výsledků sčítání lidu v letech 1921–2001*, http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/b5001fc4ee/$file/4032120117.pdf [03.04.2013].

[14] *Tabela 6.2: Obyvatelstvo podle národnosti podle krajů, výsledky podle trvalého bydliště*, [w:] *předběžné výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011 česká republika*, český statistický úřad, praha, 2012, http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/950049f8f7/$file/pvcr.pdf [10.04.2013].

[15] *Tabela 13: Obyvatelstvo podle národnosti a podle velikostních skupin obcí a krajů definitivní výsledky podle obvyklého pobytu*, http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/d70024dba1/$file/zvcr013.pdf [10.04.2013].

[16] *Tabela 614b: Obyvatelstvo podle věku, mateřského jazyka a pohlaví*, http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void [10.04.2013].

Na poziomie obszarów administracyjnych gmin proporcjonalnie do narodowości mieszkańców największe skupisko mniejszości polskiej znajdują się w gminie Jablunkov, gdzie mieszka 4382 osób (blisko 19,35% populacji tej gminy). Kolejnymi skupiskami mniejszości polskiej (na podstawie powyższego kryterium) są gminy: Třinec, Český Těšín, Karviná, Havířov; mieszka w nich odpowiednio 8854, 3534, 4414, 3771 osób, co stanowi odpowiednio 15,92%, 13,39%, 6,93%, 3,99% mieszkańców.

Wszystkie dane statystyczne ukazują spadek liczby członków mniejszości polskiej w Czechach. Według danych Wspólnoty Polskiej „[p]rognoza demograficzna społeczności polskiej w Republice Czeskiej na najbliższy okres jest jednak raczej pesymistyczna. Polskie społeczeństwo zaolziańskie zmaleje prawdopodobnie […] w roku 2020 do 27–29 tys., z kolei w roku 2030 do 20–23 tys.[17]" Przyczyn ubytku Polaków, zdaniem Tadeusza Siwka, jest kilka. Pierwsza – to niski przyrost naturalny, który nie wyrównuje tej redukcji. Druga – poważniejsza – to asymilacja, potęgowana przez małżeństwa mieszane, w których obecnie żyje już większość czeskich Polaków. Trzecia – to migracje wywołane poszukiwaniem pracy lub przez zawarcie małżeństwa, w wyniku których Polacy – głównie ci z Zaolzia – znajdują się w środowisku czeskim, bez polskich szkół, organizacji i całego polskiego zaplecza[18]. W mojej ocenie do przyczyn ubytku należy także zaliczyć skutki nieuchronnego procesu globalizacji i europeizacji życia społecznego, opartego przecież na swobodnym przepływie osób. Mobilność ludności zarówno wewnętrzna, jak i zewnętrzna stała się zjawiskiem powszechnym i charakterystycznym dla XXI w.

Społeczność czeska jest najmniej liczną mniejszością narodową w Polsce. Według danych zawartych w spisie ludności z 2002 r. liczyła 386 obywateli: w województwie łódzkim – 111 (w tym 81 w gminie Zelów), w województwie śląskim – 61, w województwie dolnośląskim – 47, w województwie mazowieckim – 37. Mężczyźni stanowili 42,23% członków mniejszości, natomiast kobiety – 57,77%. W spisie z 2011 r. przynależność do mniejszości czeskiej deklarowało 969 osób[19].

---

[17] T. Siwek, *Polacy w Republice Czeskiej – według spisu ludności w 2001 r. Wyniki czeskiego spisu ludności z roku 2001*, http://wspolnotapolska.org.pl/polonia_w_opracowaniach/5.html [03.04.2013].

[18] *Ibidem*.

[19] *Tablica 4.2. Ludność według rodzaju i kolejności identyfikacji narodowo-etnicznych w 2011 roku*, [w:] *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, http://www.stat.gov.pl/ [02.07.2013].

Regulacja prawna ochrony praw mniejszości narodowych w prawie międzynarodowym

Ochrona praw mniejszości narodowych w Czechach i Polsce realizowana jest na trzech płaszczyznach: międzynarodowej na podstawie regulacji Rady Europy, międzynarodowej bilateralnej na podstawie porozumień i umów, których stroną jest Rzeczpospolita Polska i Republika Czeska oraz krajowej konstytucyjnej i ustawowej. Uprzedzając nieco dalsze rozważania, już w tym momencie należy podkreślić, że w Czechach unormowanie dotyczące praw mniejszości narodowych obejmuje ponad 40 różnorodnych aktów prawnych (w tym ponad 30 krajowych). Wielość ta może świadczyć o zainteresowaniu władz czeskich zagwarantowaniem szeregu praw członkom mniejszości narodowej. Można jednak także zastanawiać się, czy nie jest ona dowodem na zbytnią wiarę w moc sprawczą prawa stanowionego, rzeczywisty kształt praw mniejszości nie zależy przecież wyłącznie od zakresu regulacji prawnej.

Polska i Republika Czeska są państwami członkowskimi Rady Europy i jako jej członkowie związane są dwoma kluczowymi dla ochrony praw mniejszości narodowych aktami prawnymi. Pierwszym jest Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r.[20]

Konwencja ramowa jest aktem, który wprowadził ochronę praw mniejszości oraz praw i wolności osób do nich należących do międzynarodowej ochrony praw człowieka. Warto podkreślić przy tym, że jest ona adresowana nie tylko do pojedynczych osób, ale również do ich wspólnot, choć trudno sobie wyobrazić realizację prawa przez zbiorowość członków należących do danej wspólnoty. Nie jest ona przecież wyodrębnionym tworem prawnym. Konwencja składa się z V działów (I – postanowienia ogólne, II – który można nazwać częścią właściwą, obejmującą poszczególne prawa mniejszości i osób je tworzących, III – reguły kolizyjne i odnosi się Konwencję do Europejskiej konwencji praw człowieka oraz do praw krajowych, IV – instytucjonalne gwarancje przestrzegania postanowień konwencyjnych oraz V – przepisy dotyczące wejścia Konwencji w życie). Największe znaczenie ma przy tym dział II – ze względu na obowiązek raportowania stanu przestrzegania praw mniejszości.

Ramy niniejszego opracowania uniemożliwiają wyczerpujące przedstawienie części szczegółowej Konwencji. Niezbędne jest jednak

[20] Dokument w języku polskim opublikowano w Dz.U. 2002, nr 22, poz. 209, dalej również jako: Konwencja, Konwencja ramowa.

zaprezentowanie podstawowych praw gwarantowanych postanowieniami Konwencji. Akt ten gwarantuje więc: jednakową ochronę prawną mniejszości oraz równość w prawach jej członków (art. 4), prawo do zachowania zasadniczych elementów tożsamości mniejszości, tj. religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego (art. 5), prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się, swobodnego stowarzyszania, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii (art. 7), prawo do uzewnętrzniania przekonań religijnych oraz do zakładania instytucji, organizacji i stowarzyszeń religijnych (art. 8), wolność wyrażania opinii obejmująca także prawo do przekazywania i otrzymywania informacji w języku mniejszości bez ingerencji władz publicznych (art. 9 ust. 1), prawo do drukowania środków przekazu oraz – w miarę możliwości państw sygnatariuszy – prawo do tworzenia i używania własnych środków przekazu (art. 9 ust. 2), prawo do posługiwania się pisemnie lub ustnie publicznie bądź prywatnie językiem mniejszości, z zastrzeżeniem, że w stosunkach pomiędzy organami administracyjnymi a członkami mniejszości na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej ilości przez osoby należące do mniejszości narodowej państwa strony Konwencji będą starały się zapewnić używanie języka mniejszości na życzenie jej członków, pod warunkiem jednak, że życzenie to odpowiada rzeczywistym potrzebom (art. 10 ust. 1 i 2), prawo do informacji w języku zrozumiałym (a więc niekoniecznie w języku mniejszości) o przyczynach zatrzymania i o wszystkich oskarżeniach (art. 10 ust. 3), prawo do używania nazwiska i imion w języku mniejszości (art. 11 ust. 1), prawo do umieszczania w języku mniejszości znaków, napisów i innych informacji o charakterze prywatnym w sposób widoczny dla osób postronnych (art. 11 ust. 2), prawo do zakładania i prowadzenia własnych instytucji oświatowych i szkoleniowych (art. 13 ust. 1) i prawo do nauki języka mniejszości (art. 14 ust. 1).

Konwencja nakłada także obowiązki na jej sygnatariuszy i zalicza do nich m.in.: obowiązek umacniania dialogu międzykulturowego (art. 6), obowiązek umieszczania w języku mniejszości tradycyjnych nazw lokalnych, nazw ulic i innych oznaczeń topograficznych o charakterze publicznym oraz obowiązek zapewnienia nauki języka mniejszości w ramach państwowych systemów oświatowych, pod warunkiem, że istnieje zapotrzebowanie na takie oznakowanie lub nauczanie – realizacja tych obowiązków dotyczy rejonów tradycyjnie zamieszkałych przez znaczącą liczbę osób należących do mniejszości (art. 11 ust. 3 i art. 14 ust. 2), obowiązek zapewnienia możliwości kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników (art. 12 ust. 2), obowiązek nieingerowania w prawa członków mniejszości do utrzymywania swobodnych kontaktów przez

granice z osobami, z którymi łączy ich tożsamość etniczna, kulturalna, językowa lub religijna.

Konwencja, której Polska i Republika Czeska są sygnatariuszami odpowiednio od 20 grudnia 2000 r. i 18 grudnia 1997 r., zawiera istotny z punktu widzenia realizacji praw mniejszości mechanizm. Zgodnie z jej art. 25 ust. 1 i 2 w ciągu jednego roku od wejścia w życie Konwencji w stosunku do danego państwa, przekaże ono Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy informację o prawnych i innych środkach podjętych w celu wprowadzenia w życie zobowiązań konwencyjnych. Informacje takie mają także być okresowo przekazywane temu samemu podmiotowi. Przygotowane raporty są źródłem licznych informacji i danych pozwalających na dokonanie analizy realizacji praw mniejszości w danym państwie.

Następnym, ważnym aktem prawnym Rady Europy jest Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych sporządzona w Strasburgu 5 listopada 1992 r.[21] Także ten akt prawny wprowadza obowiązek przedstawiania przez strony umowy okresowych raportów o polityce realizowanej zgodnie z Częścią II Karty oraz o środkach podjętych w celu realizacji postanowień Części III; sprawozdania te są adresowane do Sekretarza Generalnego RE (art. 15).

Karta jest rozbudowanym aktem prawnym zawierającym cele i zasady polityki, ustawodawstwa i praktyki względem języków regionalnych lub mniejszościowych (Część II)[22] oraz ponad 90 obowiązków, zaleceń, zobowiązań adresowanych do jej sygnatariuszy (Część III). Te ostatnie są podzielone na sześć kategorii: szkolnictwo, władze sądownicze, władze administracyjne i służby publiczne, media, działania kulturalne i obiekty kulturalne oraz życie gospodarcze i społeczne. Każde

---

[21] Karta została opublikowana w Dz.U. 2009, nr 137, poz. 1121, dalej również jako: Karta.

[22] Do celów Karta zalicza m.in.: a) uznanie języków regionalnych lub mniejszościowych za wyraz bogactwa kulturowego; b) poszanowanie obszaru geograficznego każdego języka mniejszościowego, by podziały administracyjne nie stanowiły przeszkody w jego promowaniu; c) podjęcie działań promujących języki mniejszościowe w celu ich ochrony; d) ułatwianie stosowania języków mniejszościowych w mowie i w piśmie, w życiu publicznym i prywatnym, e) utrzymywanie powiązań pomiędzy grupami korzystającymi z języka regionalnego a innymi grupami w państwie korzystającymi z języka używanego w identycznej lub podobnej formie, jak również tworzenie kontaktów kulturowych z innymi grupami; f) zapewnianie odpowiednich form i środków nauczania i uczenia się języków mniejszościowych na wszystkich stosownych poziomach; g) zapewnianie udogodnień dla osób nieposługujących się językiem mniejszościowym, a żyjącym na obszarze, gdzie jest on używany, jego nauki, jeśli mają takie życzenie; h) promowanie studiów i badań nad językami mniejszościowymi na uniwersytetach; i) promowanie odpowiednich rodzajów wymiany międzynarodowej.

państwo-strona Karty jest zobowiązane do stosowania wszystkich celów i zasad z Części II oraz do stosowania co najmniej 35 ustępów bądź punktów zawartych w III Części, w tym po trzy z kategorii szkolnictwo i działania kulturalne i obiekty kultury oraz po jednym z pozostałych kategorii. Należy także podkreślić, że sygnatariusze karty mogą w czasie podpisania lub złożenia dokumentu ratyfikacyjnego zgłosić zastrzeżenia co do celów Karty (art. 21). Republika Czeska, która jest stroną karty od 1 marca 2007 r., dokonała takich zastrzeżeń. W odniesieniu do mniejszości polskiej zamieszkałej w powiatach Frydek-Mistek i Karviná Czechy nie zaakceptowały 39 postanowień dotyczących m.in.:

1) szkolnictwa – w zakresie nauczania przedszkolnego oraz szkolnego podstawowego i średniego w języku polskim na życzenie rodziców, a nadto udostępnienia szkolnictwa technicznego, zawodowego i uniwersyteckiego, kursów nauczania dorosłych w języku polskim;

2) władz sądowniczych – w zakresie zapewnienia, aby sądy w sprawach cywilnych, karnych lub administracyjnych prowadziły postępowanie w języku polskim oraz zapewnienia możliwości powołania się na dokumenty prawne sporządzone w Czechach w języku polskim względem osób trzecich;

3) władz administracyjnych i służb publicznych – w zakresie: a) używania przez władze administracyjne, władze regionalne i lokalne, urzędników języka polskiego; b) uzyskiwania od urzędników odpowiedzi w języku polskim; c) upowszechniania tekstów i formularzy administracyjnych w języku polskim lub w wersji dwujęzycznej; d) zezwolenia władzom administracyjnym na sporządzanie dokumentów i świadczenie usług w języku polskim; c) rekrutacji i szkoleń urzędników oraz akceptacji wniosków pracowników legitymujących się znajomością języka polskiego o skierowanie ich do pracy na terytorium, na którym język ten jest używany;

4) mediów – w zakresie utworzenia oraz ułatwienia uruchomienia co najmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w języku polskim, regularnego publikowania (a także zachęcania do publikowania) artykułów prasowych w języku polskim, zastosowania środków pomocy finansowej także w odniesieniu do produkcji audiowizualnych w języku polskim, reprezentacji mniejszości w organach odpowiedzialnych za pluralizm w środkach masowego przekazu;

5) działań kulturalnych i obiektów kultury – w zakresie wspierania dostępu do dzieł tworzonych w języku polskim przez przekład na język czeski i odwrotnie, tworzenia, promowania i finansowania usług tłumaczeniowych i badań terminologicznych, wykorzystania języka polskiego w działaniach kulturalnych podejmowanych przez organy pań-

stwowe oraz delegowania pracowników posiadających znajomość języka polskiego do promocji i wspierania tych działań;

6) życia gospodarczego i społecznego – w zakresie: a) wyeliminowania z ustawodawstwa wszelkich postanowień zabraniających lub ograniczających wykorzystanie języka polskiego w dokumentach dotyczących życia gospodarczego i społecznego, w szczególności w umowach o pracę i w dokumentach technicznych; b) zabraniania umieszczania w wewnętrznych przepisach przedsiębiorstw klauzul wykluczających stosowania języka polskiego; c) używania języka polskiego w sektorze publicznym; d) włączenia do przepisów finansowych i bankowych zezwalających na używanie języka polskiego przy płatnościach czekiem, przekazem itp.; e) zapewnienia by szpitale, domy dla emerytów, schroniska oferowały możliwość przyjęcia osób używających języka polskiego; f) sporządzania instrukcji dotyczących zasad bezpieczeństwa w języku polskim[23].

Formalnie rzecz ujmując, Republika Czeska dokonała właściwej implementacji Karty – gdyż zobowiązała się do przestrzegania wymaganej przez jej art. 2 liczby celów, zadań i postanowień. Trzeba jednak zauważyć, że zakres wyłączeń jest dość obszerny. Częściowo ma on uzasadnienie w trosce o stan finansów państwowych, niektóre rozwiązania mogą też wymagać czasu lub dodatkowej infrastruktury dla ich implementacji. Część z tych wyłączeń wiąże się, jak można sądzić, z dość konserwatywnym podejściem władz czeskich do realizowania praw mniejszości. Szczegółowe analizy przedstawione są w dalszej części opracowania. Już w tym miejscu należy jednak zasygnalizować, że Karta nabiera szczególnego znaczenia w obecnie rozwijającym się społeczeństwie informacyjnym[24].

Polska, związana Kartą od 1 czerwca 2009 r., nie dokonała zastrzeżeń względem mniejszości czeskiej.

Kolejnym międzynarodowym aktem prawnym odgrywającym dość istotne znaczenie dla ochrony praw mniejszości polskiej w Czechach i mniejszości czeskiej w Polsce jest Układ między Rzecząpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy sporządzony w Krakowie

---

[23] Wyłączenia powyższe dostępne są w bazie danych „Database for the European charter for regional or minority languages" w dokumencie *The European charter for regional or minority languages – applied to Polish in the Czech republic*, http://languagecharter.eokik.hu/docs/appliedtolanguages/polish_in_the_czechrepublic_chp2&3.pdf [03.04.2013].

[24] S. Mcnagle, *The European charter for regional or minority languages: Still relevant in the information age?*, „Journal on Ehnopolitics and Minority Issues in Europe" 2012, vol. 11, no. 2, s. 14 i n.

6 października 1991 r.[25] Gdy chodzi o zakres przedmiotowy, Układ pokrywa się w zasadniczej mierze z Kartą i Konwencją, mimo że jest aktem chronologicznie wcześniejszym, to można uznać go za uzupełnienie ochrony obowiązującej na szczeblu Rady Europy. Układ zapewnia: współpracę na szczeblu międzypaństwowym, jak również między regionami, województwami, powiatami, miastami i gminami w zakresie uspołecznienia wzajemnych stosunków, rozszerzenia bezpośrednich kontaktów partii i ruchów politycznych, związków zawodowych, Kościołów i związków wyznaniowych, fundacji oraz innych stowarzyszeń i organizacji (art. 7); prawo do swobodnego wyrażania, zachowania i rozwijania swej tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej oraz do rozwijania swej kultury we wszystkich kierunkach, bez jakichkolwiek prób asymilacji wbrew woli członków mniejszości, swobodnego posługiwania się językiem ojczystym w życiu prywatnym i publicznym i – obok potrzeby znajomości języka urzędowego lub języków urzędowych danego Państwa – posługiwania się językiem ojczystym w urzędach państwowych, zgodnie z prawem krajowym, prawo dostępu do informacji w języku ojczystym, jej rozpowszechniania i wymiany, nauczania swego języka ojczystego i nauki w swoim języku ojczystym, zakładania i utrzymywania własnych instytucji, organizacji i stowarzyszeń gospodarczych, oświatowych, kulturalnych i religijnych (art. 8) czy prawo swobodnego ruchu dla swych obywateli (art. 9). Układ zawiera również deklarację wzmocnienia międzypaństwowej współpracy w zakresie obronności, bezpieczeństwa, polityki gospodarczej, ochrony środowiska, usług pocztowych i telekomunikacyjnych, transportu kolejowego, lotniczego, drogowego, morskiego i rzecznego, polityki przestrzennej, nauki, techniki, szkolnictwa, programów nauczania itd.

Gdyby ustalać rangę praw, które mają największe znaczenie dla zachowania tożsamości mniejszości narodowej przez zakres i głębokość regulacji prawnych, na pierwszy plan wysunęłyby się zagadnienia kultury, szkolnictwa i nauki. Stały się one bowiem przedmiotem następnej regulacji prawnej – umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy w dziedzinie kultury, szkolnictwa i nauki, podpisanej w Pradze dnia 30 września 2003 r.[26] Umowę tę należy traktować jako kontynuację układu z 1991 r., na co zresztą bezpośrednio wskazuje się w jej preambule. Nie ma potrzeby przytaczać ani streszczać postanowień umowy. Należy jednak podkreślić, że na podstawie jej przepisów utworzony został Instytut Polski w Pradze oraz Czeskie Centrum w Warszawie.

[25] Dz.U. 1992, nr 59, poz. 296.
[26] Dz.U. 2004, nr 244, poz. 2449.

Potwierdzeniem znaczenia edukacji dla praw mniejszości jest program współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Szkolnictwa, Młodzieży i Kultury Fizycznej Republiki Czeskiej w dziedzinie edukacji, podpisany w Warszawie 20 września 2012 r.[27] Program został uzgodniony w wykonaniu omówionej wyżej umowy z 2003 r. (art. 15 ust. 2). Najistotniejszym – i co ważniejsze – zrealizowanym już jego postanowieniem było utworzenie Centrum Pedagogicznego dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego. Działanie to jest częścią czeskiego programu dotacyjnego, ukierunkowanego na wsparcie nauczania w językach mniejszości narodowych wychowania wielokulturowego, który umożliwia finansowanie działań różnych podmiotów, łącznie ze szkołami, w zakresie nauczania w języku polskim[28].

Realizacja praw mniejszości polskiej w Republice Czeskiej – aspekt formalnoprawny

Czeskie prawo krajowe poświęca mniejszościom narodowym wiele miejsca. Z punktu widzenia tematu opracowania zasadne wydaje się jego podzielenie na dwie grupy. Do pierwszej należy zaliczyć akty wyznaczające zakres i zasady funkcjonowania mniejszości narodowych – tj. Konstytucję[29], Kartę podstawowych praw i wolności (dalej

[27] Dz.U. 2012, poz. 1250.

[28] Strona czeska – zgodnie z art. 7 programu – ma nadto dbać o to, aby centrum pedagogiczne zapewniało kontynuację: 1) oferowania możliwości dalszego kształcenia pracownikom przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych z polskim językiem nauczania, szkół ze zintegrowanymi klasami polskimi oraz placówek szkolnych polskiego szkolnictwa narodowościowego i innych pracowników pedagogicznych w regionie śląska cieszyńskiego; 2) udostępniania informacji oraz pomocy metodycznej szkołom i pozostałym placówkom szkolnym; 3) udostępniania informacji m.in. w zakresie metodyki, innowacji pedagogicznych, technologii informatycznych, zarządzania i ekonomiki szkolnictwa; 4) organizowania konkursów, olimpiad i przeglądów; 5) zaspokajania potrzeb szkół z polskim językiem nauczania, łącznie z korektą i recenzją podręczników, tłumaczeniem podręczników i pomocy dydaktycznych, wydawaniem metodycznych pomocy naukowych, dzienniczków ucznia dla szkół podstawowych i gimnazjów i świadectw dla wszystkich rodzajów szkół z polskim językiem nauczania. Centrum pedagogiczne uczestniczy również w polsko-czeskiej współpracy przygranicznej i transgranicznym kształceniu polskich i czeskich nauczycieli, w działaniach i projektach realizowanych w ramach programu uczenia się przez całe życie i funduszy strukturalnych unii europejskiej oraz w projektach ogłaszanych przez urzędy i jednostki samorządu terytorialnego w Republice Czeskiej i Rzeczypospolitej Polskiej.

[29] Ustawa konstytucyjna czeskiej Rady Narodowej z dnia 16 grudnia 1992 r. Konstytucja Republiki Czeskiej została ogłoszona w „Sbírka zákonů České republiky" 1993, č. 1.

Karta praw)[30] oraz ustawę z 10 lipca 2001 r. o prawach członków mniejszości narodowych oraz o zmianie niektórych ustaw[31]. Druga grupa aktów prawnych składa się z około 30 ustaw szczegółowych, które stanowią formalny wyraz realizacji praw członków mniejszości narodowych. Oczywiście, w ten sam sposób można oceniać ustawę o prawach członków mniejszości narodowych, zwłaszcza że jej uchwalenie było następstwem związania się Republiki Czeskiej Konwencją ramową[32].

Czeska Konstytucja nie odnosi się wprost do mniejszości narodowych, stanowi jedynie – w art. 6 – że decyzje polityczne opierają się na woli większości wyrażonej w wolnym głosowaniu i zastrzega, że rozstrzygnięcia większości uwzględniają ochronę mniejszości. Reguła ta odnoszona *prima facie* – do zasady zwierzchnictwa narodu może stać się konstytucyjnym źródłem ochrony praw mniejszości narodowych uszczegółowionym w dalszej części regulacji konstytucyjnej[33]. Artykuł 6 Konstytucji pozostaje w bezpośrednim związku z art. 3 Karty praw, w którym stanowi się, że każdy ma prawo swobodnie decydować o swojej narodowości, a przy tym zabrania się jakiegokolwiek wpływania na tę decyzję, jak również wszelkich form nacisku zmierzającego do wynarodowienia. Karta Praw zastrzega również, że podstawowe prawa i wolności gwarantuje się wszystkim bez różnicy płci, rasy, koloru skóry, języka, wiary i religii, poglądów politycznych i innych, pochodzenia narodowego i społecznego, przynależności do mniejszości narodowościowej lub etnicznej, majątku, urodzenia lub pozycji. Rozwinięciem ogólnych postanowień tak Konstytucji, jak i Karty praw jest III rozdział Karty praw, poświęcony wyłącznie mniejszościom narodowym. Rozdział ten rozpoczyna się od oczywistego założenia – zgodnie z art. 24 Karty praw nikomu nie może szkodzić przynależność do jakiejkolwiek mniejszości narodowościowej lub etnicznej. Następnie, art. 25 tego aktu prawnego poręcza obywatelom tworzącym mniejszości narodowościowe lub etniczne wszechstronny rozwój, zwłaszcza prawo do wspólnego z innymi członkami mniejszości rozwijania własnej kultury, do rozpowszechniania i otrzymywania

[30] Uchwałą Prezydium czeskiej Rady Narodowej z dnia 16 grudnia 1992 r. Karta podstawowych praw i wolności została uznana za część porządku konstytucyjnego Republiki Czeskiej – tekst uchwały i tekst karty został ogłoszony w Sb. 1993, č. 1.

[31] Ustawa została ogłoszona w Sb. 2001, č. 273.

[32] A. Sulitka, *K aktuálním otázkám menšinového zákona*, [w:] *Aktuální problémy právního postavení menšin v České republice*, úřad Vlády, Praha 2010, s. 64–65.

[33] M. Forejtová, *Národnostní menšiny*, [w:] K. Klima i inni, *Encyklopedie ústavního práva*, ASPI, 2007, s. 362–363.

informacji w języku macierzystym i zrzeszania się w zrzeszeniach narodowościowych, prawo do pobierania nauki w ich języku, prawo używania własnego języka w stosunkach urzędowych oraz prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji dotyczących mniejszości narodowościowych i etnicznych. Wprawdzie w obu przepisach ustrojodawca odsyła do ustawy, w której nastąpić ma uszczegółowienie ochrony praw członków mniejszości, ale odesłanie to nie oznacza, że art. 24 i art. 25 Karty praw nie są źródłem praw podmiotowych, gdyż nie zostały zawarte w art. 41 Karty praw jako przepisy poręczające prawa, których można dochodzić tylko w granicach ustaw, które są wobec tych przepisów wykonawcze. Karta praw gwarantuje również prawo do tłumacza dla osób, które oświadczą, że nie władają językiem, w jakim toczy się postępowanie przed sądami, innymi organami państwowymi lub organami administracji publicznej (art. 37 ust. 4).

Regulacja konstytucyjna ochrony praw mniejszości oparta jest na indywidualistycznej koncepcji tej ochrony, gdyż prawa wskazane w art. 24 i art. 25 Karty praw adresowane są do pojedynczych członków mniejszości (art. 25 dodatkowo zawęża zakres podmiotowy do obywateli Republiki Czeskiej). Znaczy to, że podmiotem praw nie będzie mniejszość jako taka. Wniosek ten potwierdza ustawa z 2001 r., która już w tytule odnosi się do „członków mniejszości narodowych".

Mniejszością narodową – zgodnie z § 2 ustawy o prawach członków mniejszości – jest wspólnota obywateli Republiki Czeskiej żyjących na terenie obecnej Republiki Czeskiej, która odróżnia się od pozostałych obywateli zasadniczo wspólnym pochodzeniem etnicznym, językiem, kulturą i tradycjami, tworzy liczniejszą mniejszość obywateli i jednocześnie przejawia wolę bycia uważaną za mniejszość narodowościową w celu wspólnego wysiłku o zachowanie i rozwój własnej swoistości (samodzielności), języka, kultury i jednocześnie w celu wyrażenia i ochrony interesów jej wspólnoty, którą historycznie wytworzyła. Członkiem mniejszości jest natomiast obywatel Republiki Czeskiej, który deklaruje inną niż czeską narodowość i przejawia życzenie by być traktowanym jako członek mniejszości narodowej wspólnie z innymi osobami, które się deklarują do tej samej narodowości.

Ustawa potwierdza wolny wybór przynależności do mniejszości narodowej, a nadto przyznaje członkom mniejszości prawo do: zrzeszania się (§ 5), uczestnictwa w rozwiązywaniu spraw dotyczących mniejszości (§ 6), używania imienia i nazwiska w języku mniejszości (§ 7), wielojęzycznych nazw i oznaczeń (§ 8), używania języka mniejszości w kontaktach urzędowych i przed sądem, w sprawach wyborczych (§ 9 i § 10), edukacji w języku mniejszości (§ 11), rozwoju kultury członków

mniejszości (§ 12) oraz prawo do rozpowszechniania oraz przyjmowania informacji w języku mniejszości (§ 13). Jak widać, katalog praw członków mniejszości nie jest obszerny.

Ustawa o prawach członków mniejszości narodowościowych oraz o zmianie niektórych ustaw (dalej: ustawa) – której rządowy projekt wpłynął do Izby Poselskiej w 2000 r. – została uchwalona w 2001 r. W uzasadnieniu projektu Rząd wyjaśnił, że unormowanie kwestii praw mniejszości narodowych jest uzasadnione postanowieniami Konstytucji, Karty Praw, regulacjami międzynarodowymi (w tym Konwencją ramową o ochronie mniejszości narodowych, umowami bilateralnymi, także z Polską), wymogami prawa UE oraz chęcią uporządkowania prawa czeskiego, w którym do 2001 r. określone uprawnienia członków mniejszości były regulowane punktowo, w poszczególnych ustawach[34]. Twórcom ustawy nie udało się – wbrew intencjom – doprowadzić do „skodyfikowania" regulacji dotyczących praw członków mniejszości. Ustawa w zasadniczej części składa się z przepisów odsyłających, które regulują sposób realizacji poszczególnych praw. Zaletą tego aktu jest natomiast wprowadzenie do porządku prawnego instytucjonalnej gwarancji praw członków mniejszości narodowych – Rządowej Rady ds. Mniejszości Narodowych (Rada vlády pro národnostní menšiny).

Ustawodawstwo Republiki Czeskiej dotyczące mniejszości narodowych, jak już wskazywałem, obejmuje kilkadziesiąt aktów prawnych. Pierwszą i najliczniejszą grupę tworzą ustawy, które wprowadzają prawo członków mniejszości do posługiwania się językiem mniejszości w postępowaniach administracyjnych, sądowych i szczególnych. I tak, członkowie mniejszości mają prawo używać języka macierzystego w postępowaniu przed organami administracyjnymi. W sytuacji, gdy w organie tym nie jest zatrudniony pracownik władający tym językiem, wnioskodawca powinien zapewnić tłumacza, którego koszty funkcjonowania pokrywa organ administracyjny[35] – zob. § 16 ust. 4 ustawy z dnia 24 czerwca 2004 r. kodeks postępowania administracyjnego[36]. Podobna reguła obowiązuje w postępowaniach:

a) podatkowym (§ 76 ust. 4 ustawy z dnia 22 czerwca 2009 r. kodeks postępowania podatkowego[37]),

---

[34] *Sněmovní tisk 778/0 vl., O právech příslušníků národnostních menšin*, http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=778&ct1=0 [03.04.2013].

[35] Tłumaczeniu podlegają także ogłoszenia publiczne (jest to zastępcza forma doręczeń) oraz umowy publicznoprawne (§ 25 ust. 4 oraz § 164 ust. 4 kodeksu postępowania administracyjnego).

[36] Ustawa została opublikowana w Sb. 2004, č. 500.

[37] Ustawa została opublikowana w Sb. 2008, č. 209.

b) telekomunikacyjnym (§ 104 ust. 2 ustawy z dnia 16 maja 2000 r. o telekomunikacji[38]),

c) przed urzędem ds. przedsiębiorczości (§ 71 ust. 3 ustawy z dnia 2 października 1991 r. o drobnej przedsiębiorczości[39]),

d) przed organem wydającym zezwolenia w sprawach loterii (§ 46a ust. 2 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o loteriach i innych podobnych grach[40]),

e) przed organem ds. ochrony informacji niejawnych (§ 89 ust. 3 ustawy z dnia 21 września 2005 r. o ochronie i bezpieczeństwie informacji niejawnych[41]),

f) przed Sądem Konstytucyjnym (§ 33 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 16 czerwca 1993 r. o Sądzie Konstytucyjnym[42]).

Z kolei w sądowym postępowaniu cywilnym możliwe jest ustanowienie przez sąd tłumacza (gdy zdaniem sądu zachodzi taka potrzeba)[43]. Te same przepisy znajdują zastosowanie w postępowaniu sądowoadministracyjnym. W postępowaniu karnym natomiast istnieje obowiązek tłumaczenia zawartości dokumentów, zeznań lub treści innych czynności procesowych, gdy oskarżonym jest osoba, która nie włada językiem czeskim. Przepisy wymagają jednak złożenia oświadczenia przez stronę postępowania, która chce posługiwać się językiem mniejszości, że nie włada językiem czeskim[44].

Możliwość korzystania z języka macierzystego przewidziana została także dla posłów Izby Poselskiej, którzy są uprawnieni do składania projektów ustaw w tym języku, co z kolei pociąga za sobą konieczność tłumaczenia tych dokumentów[45].

Druga grupa aktów prawnych wiąże się z zapewnieniem udziału członków mniejszości w procesie wyborczym. Wszystkie ustawy wyborcze i referendalne przewidują w gminach, w których utworzone zostały komitety ds. mniejszości narodowych, obowiązek

---

[38] Ustawa została opublikowana w Sb. 2000, č. 151.

[39] Tekst jednolity ustawy został opublikowany w „Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky" 1991, č. 455.

[40] Ustawa została opublikowana w Sb.ČS. 1990, č. 202.

[41] Ustawa została opublikowana w Sb. 2005, č. 412.

[42] Ustawa została opublikowana w Sb. 1993, č. 182.

[43] Zob. § 18 ust. 2 ustawy z dnia 4 grudnia 1963 r., kodeks postępowania cywilnego; ustawa została opublikowana w Sb.ČS. 1963, č. 99.

[44] Zob. § 2 pkt 14 oraz § 28 ust. 1 ustawy z dnia 29 listopada 1961 r. kodeks postępowania karnego; ustawa została opublikowana w Sb.ČS. 1961, č. 141.

[45] Zob. § 65 ustawy z dnia 19 kwietnia 1995 r. o regulaminie Izby Poselskiej; ustawa została opublikowana w Sb. 1995, č. 90.

umieszczenia obwieszczenia o warunkach głosowania w języku mniejszości[46].

Cztery ustawy: o Telewizji Czeskiej, o Czeskim Radiu, o prowadzeniu emisji radiowej i telewizyjnej oraz o regulowaniu reklamy odnoszą się do praw członków mniejszości w środkach masowego przekazu. Ustawy zaliczają do zadań mediów publicznych rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych, tworzą odpowiednio Radę Telewizji Czeskiej oraz Radę Czeskiego Radia, do których kandydatów przedstawiają Izbie Poselskiej organizacje i stowarzyszenia narodowe, przewidują możliwość cofnięcia licencji na nadawanie programów, jeśli dopuszczono się w nich nienawiści narodowościowej, warunkują jej udzielenie od wkładu w rozwój kultury mniejszości narodowych oraz zakazują reklam dyskryminujących ze względu na narodowość oraz nienawiści narodowej w audiowizualnych usługach medialnych[47].

Odrębną kategorię tworzą akty prawne dotyczące działań kulturalnych mniejszości narodowych. W jej ramach należy wymienić ustawę z 14 kwietnia 1992 r. o Państwowym Funduszu Kultury Republiki Czeskiej, która przewiduje, że środki Funduszu mogą być przeznaczane na finansowanie projektów służących wspieraniu i rozwojowi mniejszości narodowych[48], ustawę z 26 października 2012 r. o utworach audiowizualnych i o wsparciu kinematografii oraz o zmianie niektórych ustaw uzależniającą wsparcie projektów kinematograficznych od wartości dokumentalnej odnoszącej się do mniejszości narodowych oraz ustawę z 7 kwietnia 2000 r. o ochronie zbiorów muzealnych

---

[46] Zob. § 29 ustawy z dnia 6 grudnia 2001 r. o wyborach do rad gmin i o zmianie niektórych ustaw (ustawa została opublikowana w Sb. 2001, č. 491), § 27 ustawy z dnia 12 kwietnia 2000 r. o wyborach do rad województw i o zmianie niektórych ustaw (*ibidem*, 2000, č. 130), § 15 ustawy z dnia 27 września 1995 r. o wyborach do parlamentu Republiki Czeskiej i o zmianie i uzupełnieniu niektórych ustaw (*ibidem*, 1995, č. 247), § 32 ustawy z dnia 18 lutego 2003 r. o wyborach do parlamentu europejskiego i o zmianie niektórych ustaw (*ibidem*, 2003, č. 62), § 34 ustawy konstytucyjnej z dnia 18 lipca 2012 r. o wyborach prezydenta republiki i o zmianie niektórych ustaw (*ibidem*, 2012, č. 71), § 32 ustawy z dnia 9 marca 2010 r. o referendum krajowym i o zmianie niektórych ustaw (*ibidem*, č. 142) oraz § 31 ustawy z dnia 11 grudnia 2003 r. o referendum miejskim i o zmianie niektórych ustaw (*ibidem*, 2004, č. 22).

[47] Zob. § 2 ust. 2 lit. c i d, § 4 ustawy z dnia 7 listopada 1991 r. o Telewizji Czeskiej (Sb.ČS. 1991, č. 483), § 2 ust. 2 lit. c i d, § 4 ustawy z dnia 7 listopada 1991 r. o Czeskim Radiu (*ibidem*, č. 484), § 2 ust. 2 ustawy z dnia 9 lutego 1995 r. o regulowaniu reklamy oraz o zmianie i uzupełnieniu ustawy nr 468/1991 sb., o prowadzeniu emisji radiowej i telewizyjnej (Sb. 1995, č. 40), § 4 ust. 1, § 12 ust. 2 oraz § 17 lit. g ustawy z dnia 17 maja 2001 r. o prowadzeniu emisji radiowej i telewizyjnej i o zmianie innych ustaw (*ibidem*, 2001, č. 231) oraz § 6 ust. 2 i § 8 ustawy z dnia 13 kwietnia 2010 r. o audiowizualnych usługach medialnych i o zmianie niektórych ustaw (*ibidem*, 2010, č. 47).

[48] Ustawa została opublikowana w Sb. 1992, č. 239.

i o zmianie niektórych ustaw. Zgodnie z jej § 10a eksponaty dotyczące mniejszości narodowych są objęte obowiązkiem czasowego (w roku kalendarzowym) ich udostępniania[49].

Duże znaczenie dla rozwoju mniejszości narodowych odgrywają dwa rozporządzenia Rządu. Pierwsze z 29 maja 2002 r. w sprawie określenia zasad przyznawania dotacji na wspieranie bibliotek, które do księgozbiorów czynią zakup książek w związku ze wspieraniem mniejszości narodowych[50]. Drugie z 20 lutego 2002 r. w sprawie ustanowienia warunków i sposobu przyznawania dotacji z budżetu państwa na działalność członków mniejszości narodowych oraz na wspieranie integracji członków społeczności romskiej reguluje zasady ubiegania się o dotacje, które odbywa się zawsze w ramach procedury konkursowej. Dotacje mogą zostać przyznane m.in. na teatry, muzea, galerie, biblioteki, prasę, imprezy artystyczne, działalność wydawniczą, a także nauczanie dzieci i młodzieży.

Obszerną kategorią unormowań są regulacje dotyczące funkcjonowania szkolnictwa. Składają się nań ustawa z 24 września 2004 r. o edukacji przedszkolnej, podstawowej, średniej, wyższej, specjalistycznej i innej (ustawa szkolna)[51] oraz cztery zarządzenia Ministra Szkolnictwa, Młodzieży i Sportu: 1) z 10 czerwca 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków ukończenia nauki w szkole średniej egzaminem maturalnym[52], 2) z 8 grudnia 2005 r. o krajowych normach edukacyjnych[53], 3) z 18 stycznia 2005 r. o edukacji podstawowej oraz niektórych wymaganiach obowiązku szkolnego[54] oraz 4) z 27 grudnia 2004 r. o ustanowieniu warunków planów długoterminowych, sprawozdań rocznych oraz ocen szkolnych[55]. Edukacja w Republice Czeskiej jest oparta – zgodnie z § 2 ustawy szkolnej – na zasadzie równego dostępu obywateli czeskich do szkół bez względu na pochodzenie narodowe i ma na celu tworzenie świadomości narodowej i obywatelskiej oraz poszanowania tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej każdej jednostki. Ustawa poręcza prawa członków mniejszości do edukacji w ich języku macierzystym, jednak jest to dopuszczalne wyłącznie w gminach, w których powołany został Komitet ds. Mniejszości Narodowych. Organem założycielskim szkoły może być gmina, związek

[49] Ustawa została opublikowana w Sb. 1992, č. 241.
[50] Rozporządzenie zostało opublikowane w Sb. 2002, č. 288.
[51] Ustawa została opublikowana w Sb. 2004, č. 561.
[52] Zarządzenie zostało opublikowane w Sb. 2009, č. 177.
[53] Zarządzenie zostało opublikowane w Sb. 2005, č. 492.
[54] Zarządzenie zostało opublikowane w Sb. 2005, č. 48.
[55] Zarządzenie zostało opublikowane w Sb. 2005, č. 15.

gmin, kraj albo Ministerstwo Szkolnictwa, Młodzieży i Sportu. Ustawa wprowadza minimalne limity osób dla uruchomienia klas, różnicuje je w zależności od typu jednostek oświatowych. W przedszkolach do klasy musi być zapisanych co najmniej 8 dzieci członków mniejszości, a w szkołach podstawowych – 10, natomiast uruchomienie placówki z językiem mniejszości (nie klasy) wymaga, by do wszystkich klas zapisanych zostało średnio nie mniej niż 12 dzieci (uczniów) członków mniejszości. Na szczeblu szkolnictwa średniego wielkości te wynoszą 12 uczniów dla uruchomienia klasy oraz 15 uczniów dla założenia placówki. W razie niespełnienia tych warunków edukacja w języku macierzystym możliwa jest wyłączenie w odniesieniu do poszczególnych przedmiotów lub ich części na zarządzenie dyrektora placówki oświatowej i wymaga zgody założyciela szkoły. W szkołach dwujęzycznych albo z językiem macierzystym certyfikaty, świadectwa, dyplomy zawodowe, wydawane są w wersji dwujęzycznej. Dopuszcza się przy tym zdawanie egzaminu maturalnego w języku macierzystym z wyjątkiem egzaminu z języka czeskiego.

Dla realizacji praw mniejszości polskiej duże znaczenie odgrywają akty prawne umożliwiające stosowanie dwujęzycznych nazw ulic i innych miejsc publicznych. W art. 29 § 2 ustawy z 12 kwietnia 2000 r. o gminach[56] stanowi się o umieszczaniu nazw gmin, jej części, ulic i innych miejsc publicznych również w języku mniejszości pod warunkiem, że zgodnie z ostatnim spisem ludności co najmniej 10% obywateli gminy to członkowie mniejszości. Uszczegółowieniem tej regulacji jest zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 11 września 2000 r. w sprawie sposobu oznaczania nazwami ulic i innych miejsc publicznych, sposobu używania i umieszczania numerów dla oznaczenia budynków, trybu i zawiadamiania o przyznaniu numerów oraz dokumentów potrzebnych do przyznania numerów[57].

Wartym uwagi aktem prawnym jest także ustawa z 4 kwietnia 2000 r. o ochronie danych osobowych i o zmianie niektórych ustaw, która za sensytywne uznaje dane o pochodzeniu narodowym (§ 4 lit. b). Taka kategoryzacja ma duże znaczenie, gdyż przetwarzanie danych wrażliwych – poza przypadkami wskazanymi w ustawie – wymaga wyraźnej zgody zainteresowanego (§ 9)[58]. Z kolei § 26 ust. 3 ustawy z 2 sierpnia 2000 r. o aktach stanu cywilnego, imieniu i nazwisku oraz o zmianie niektórych związanych z nią ustaw gwarantuje człon-

[56] Ustawa została opublikowana w Sb. 2000, č. 128.
[57] Zarządzenie zostało opublikowane w Sb. 2000, č. 326.
[58] Ustawa została opublikowana w Sb. 2000, č. 101.

kom mniejszości prawo do posługiwania się imieniem (imionami) i nazwiskiem w języku macierzystym (po dokonaniu transliteracji znaków do postaci, w jakiej pojawiają się w systemach informacyjnych administracji publicznej)[59].

Realizacja praw mniejszości czeskiej w Polsce – aspekt formalnoprawny

Prawo polskie, tak jak czeskie, reguluje problematykę mniejszości na poziomie konstytucyjnym i ustawowym i identycznie jak w Czechach zrębem regulacji jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.[60] oraz ustawa o prawach mniejszości[61]. Inne akty ustawowe odnoszą się do poszczególnych praw członków mniejszości narodowych. Podążając za systematyką przewidzianą w III raporcie dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych[62], można wyróżnić następujące prawa i wolności członków mniejszości zagwarantowane w prawie polskim: 1) wolność zachowania i rozwoju własnego języka – art. 35 ust. 1 Konstytucji oraz art. 8 i rozdział 4 ustawy o mniejszościach; 2) wolność zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury – art. 35 ust. 1 Konstytucji, art. 1–7 ustawy z 17 maja 1989 r. *O gwarancjach wolności sumienia i wyznania*[63], rozdział 3 ustawy o mniejszościach; 3) prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych oraz takich, których celem jest ochrona tożsamości religijnej – art. 35 ust. 2 Konstytucji, art. 13 ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty[64] oraz ustawa o gwarancjach wolności sumienia; 4) prawo do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących własnej tożsamości narodowej – art. 35 ust. 2 Konstytucji; art. 23–30 ustawy o mniejszościach; 5) prawo do swobodnego posłu-

[59] Ustawa została opublikowana w Sb. 2000, č. 301.

[60] Dz.U., nr 78, poz. 483, ze zm., dalej: Konstytucja.

[61] Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. *O mniejszościach narodowych i etnicznych* oraz *O języku regionalnym*, (Dz.U., nr 17, poz. 141, ze zm., dalej: ustawa o mniejszościach).

[62] Załącznik nr 1 do III raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, https://mac.gov.pl/wp-content/uploads/2011/12/Tekst-III-Raportu.pdf., s. 1–2 [03.04.2013].

[63] Dz.U. 2005, nr 231, poz. 1965, ze zm., dalej: ustawa o wolności sumienia.

[64] Dz.U. 2004, nr 256, poz. 2572, ze zm., dalej: ustawa o systemie oświaty.

giwania się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznie – art. 27 Konstytucji, art. 2 ustawy z 7 października 1999 r. o języku polskim[65], rozdział 2 ustawy o mniejszościach narodowych; 6) prawo do pisowni imion i nazwisk w brzmieniu języka mniejszości – art. 7 ustawy o mniejszościach narodowych; 7) prawo dostępu do publicznych środków masowego przekazu – art. 54 Konstytucji, art. 21 ust. 2 pkt 9 ustawy z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji[66]; 8) prawo do nieskrępowanego wykonywania praktyk religijnych – art. 53 Konstytucji, ustawa o wolności sumienia; 9) prawo do udziału w życiu publicznym oraz przywileje wyborcze dla komitetów wyborczych organizacji mniejszości – art. 197 ustawy z 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy[67]; 10) prawo do zrzeszania się – art. 58 Konstytucji oraz art. 1 ustawy z 7 kwietnia 1989 r. – *Prawo o stowarzyszeniach*[68].

Konstytucja w art. 35 gwarantuje obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury, w tym prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej. Konstrukcja omawianego przepisu jest dwuelementowa. Z jednej strony konstytucja poręcza członkom mniejszości (obywatelom polskim) określone prawa, z drugiej tworzy instytucjonalnie (tworzenie własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji) i proceduralne (uczestnictwo w rozstrzyganiu spraw dotyczących tożsamości kulturowej mniejszości) gwarancje dla mniejszości jako podmiotów zbiorowych. Trzeba jednak zastrzec, że pojęcie „mniejszość narodowa" ma charakter sporny i brak jest jego jednolitej definicji, także w prawie międzynarodowym. Pomimo tego konstytucja uczyniła mniejszość podmiotem praw. Zakres podmiotowy konstytucyjnej regulacji polskiej jest więc szerszy od czeskiej odpowiedniczki opartej – jak już była mowa – na koncepcji indywidualistycznej. Nie ulega przy tym wątpliwości, że art. 35 jest źródłem praw podmiotowych i może stać się podstawą skargi konstytucyjnej.

W zakresie prawa do używania języka art. 27 Konstytucji odsyła do umów międzynarodowych (w tym Karty, Konwencji ramowej), potwierdzając gwarancje w nich przewidziane.

---

[65] Dz.U. 2011, nr 43, poz. 224; dalej: ustawa o języku polskim.
[66] Dz.U. 2011, nr 43, poz. 226, ze zm.
[67] Dz.U., nr 21, poz. 112, ze zm.
[68] Dz.U. 2011, nr 79, poz. 855, ze zm.

Obowiązująca ustawa o mniejszościach – uchwalona w 2005 r. – w odróżnieniu od czeskiej regulacji nie zawiera katalogu praw członków mniejszości narodowych. Koncentruje się na prawie do używania języka macierzystego, zwanego pomocniczym (w tym nauki w tym języku), reguluje kwestię oznaczeń dwujęzycznych oraz w niewielkim zakresie odnosi się do prawa do nauki oraz praw kulturalnych członków mniejszości.

Ustawa definiuje mniejszość narodową jako grupę obywateli polskich, która jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej i w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją, dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji, ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę oraz utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Co ciekawe, ustawodawca wprowadził dodatkowo wymóg, by przodkowie mniejszości zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat[69].

Język pomocniczy w postępowaniu przed organami gminy oraz w postępowaniu sądowym pierwszej instancji może być jednak używany jedynie w gminach, w których liczba mieszkańców gminy należących do mniejszości, której język ma być używany jako język pomocniczy, jest nie mniejsza niż 20% ogólnej liczby mieszkańców gminy i które zostały wpisane do Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest ten język[70]. Prawo polskie przewiduje więc dwukrotnie wyższy od rozwiązań czeskich próg ludnościowy. Podobnie większe wymogi wprowadzone zostały dla wprowadzania obok ustalonych w języku polskim nazw geograficznych nazw dodatkowych – tradycyjnych nazw w języku mniejszości dla miejscowości, obiektów fizjograficznych oraz ulic. Dodatkowa nazwa miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości może być ustalona na wniosek rady gminy, jeżeli, m.in., liczba mieszkańców gminy należących do mniejszości jest nie mniejsza niż 20% ogólnej liczby mieszkańców tej gminy lub gdy za ustaleniem dodatkowej nazwy miejscowości w języku mniejszości opowiedziała się w konsultacjach, przeprowadzonych

---

[69] Kwestia „długości zamieszkiwania" członków mniejszości na terytorium RP była jedną z najbardziej spornych – w pracach nad projektem ustawy w Sejmie III kadencji stała się ona przyczyną nieuchwalenia ustawy – zob. S. Łodziński, *Wyrównanie czy uprzywilejowanie? Spory dotyczące projektu ustawy o ochronie mniejszości narodowych (1989–2005)*, Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz, Raport nr 232, marzec 2005, s. 6–7.

[70] Ustawa przewiduje możliwość przyznania dodatku dla pracownika organu administracyjnego posługującego się językiem mniejszości z tytułu jego znajomości.

w trybie określonym w art. 5a ust. 2 ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2001, nr 142, poz. 1591, ze zm.), ponad połowa mieszkańców tej miejscowości biorących udział w konsultacjach.

Względem praw kulturalnych ustawa wprowadza określone obowiązki organów władzy publicznej. Są one zobowiązane wspierać (w szczególności finansowo) działalność zmierzającą do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Wsparcie odnosi się do działalności instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości; wydawania książek, czasopism, periodyków i druków w językach mniejszości lub wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości; ochronę miejsc związanych z kulturą mniejszości; działalność świetlicową; prowadzenie bibliotek czy edukację dzieci i młodzieży realizowaną w różnych formach.

Historia uchwalenia ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych była niezwykle burzliwa. Jak wspominał poseł sprawozdawca odpowiedzialny za przygotowanie projektu, „nawet znawcy tematu byli zaskoczeni niechęcią czy wręcz wrogością dużej części polskich parlamentarzystów do współobywateli innej niż polska narodowości”[71].

Ustawa o języku polskim zawiera – powtórzoną za konstytucją – deklarację, że zawarte w niej przepisy nie naruszają praw mniejszości. Z kolei ustawa o systemie oświaty stanowi, iż szkoły publiczne umożliwiają podtrzymanie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury. Szczegółowe warunki realizacji prawa do nauki członków mniejszości zostały określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym[72]. Za formy podtrzymywania tej tożsamości, rozporządzenie uznaje: 1) naukę języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej, 2) naukę historii, geografii i kultury kraju pochodzenia mniejszości narodowej, 3) prowadzenie zajęć artystycznych lub innych dodatkowych zajęć. Naukę języka mniejszości lub języka regionalnego w przedszkolu oraz naukę języka mniejszości lub

[71] E. Czykwin, *Ustawa o mniejszościach narodowych po pięciu latach*, „Przegląd Prawosławny” 2010, nr 10, http://www.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=2414&id=8 [03.04.2013].

[72] Dz.U., nr 214, poz. 1579, ze zm.

języka regionalnego i naukę własnej historii i kultury w szkole organizuje odpowiednio dyrektor przedszkola lub szkoły, na pisemny wniosek rodziców (prawnych opiekunów) ucznia, składany na zasadzie dobrowolności. Wyodrębnione oddziały dla dzieci należących do mniejszości są organizowane wówczas, gdy na naukę języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej na poziomie danej klasy zgłosi się co najmniej 7 uczniów w szkole podstawowej i gimnazjum i 14 uczniów w szkole ponadgimnazjalnej. Dla mniejszej liczby dzieci organizuje się naukę w grupach międzyoddziałowych – przy udziale, odpowiednio do typu szkoły, co najmniej 7 bądź 14 osób chętnych na poziomie klasy, a jeżeli i te warunki nie są spełnione, można organizować grupy międzyklasowe dla nie mniej niż 3 i nie więcej niż 14 uczniów[73]. Należy także podkreślić, że podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia uczniów w zakresie niezbędnym do podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej mogą być dofinansowywane z budżetu państwa.

Natomiast ustawa o radiofonii i telewizji ustala, że publiczne radio i telewizja powinny uwzględniać potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych.

Realizacja praw mniejszości polskiej w Republice Czeskiej i mniejszości czeskiej w Polsce w praktyce

Gwarancje instytucjonalne realizacji praw mniejszości narodowych

Jak już była o tym mowa, od 2001 r. w Republice Czeskiej funkcjonuje Rządowa Rada ds. Mniejszości Narodowych, będąca organem doradczym i inicjującym w sprawach mniejszości narodowych oraz jej członków[74]. Na czele Rady stoi członek Rządu, obecnie wicepremier i minister spraw zagranicznych. Podkreślenia wymaga, że co najmniej połowę członków Rady tworzą przedstawiciele mniejszości narodowych, zgłaszani przez zrzeszenia członków mniejszości. W Radzie reprezentowane jest 11 mniejszości narodowych lub etnicznych[75], w tym

---

[73] M. Pilich, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, ABC, Warszawa 2011, s. 359.

[74] Szczegóły dotyczące składu, sposobu mianowania członków oraz działalności Rady określa statut zatwierdzany przez Rząd – dostępny na stronie internetowej rady http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/statut_rady_leden_2012.pdf [03.04.2013].

[75] Są to mniejszości: austriacka, bułgarska, chorwacka, niemiecka, polska, romska, rosyjska, słowacka, serbska, ukraińska i węgierska.

mniejszość niemiecka, polska, romska i słowacka posiadają po 2 reprezentantów. Dla praw mniejszości polskiej pewne znaczenie może mieć również obecność – z urzędu – w składzie Rady przedstawiciela Kraju Morawskośląskiego, jedynego regionu Republiki Czeskiej wyróżnionego w ten sposób. Obecnie Rada liczy 30 osób. Do zakresu jej działań należy przygotowanie rozwiązań rządowych dotyczących praw członków mniejszości narodowych w Republice Czeskiej, opiniowanie projektów ustaw, rozporządzeń oraz innych rozwiązań dotyczących praw członków mniejszości narodowych przed przedłożeniem ich pod obrady Rządu, przygotowanie dla Rządu sprawozdań o sytuacji narodowościowej na terytorium Republiki Czeskiej, przygotowanie dla Rządu, ministerstw lub innych urzędów zaleceń mających na celu realizację potrzeb członków mniejszości narodowych, w szczególności w dziedzinie edukacji, kultury oraz mediów, stosowania języka ojczystego oraz życia społecznego i kulturalnego, współpraca z organami samorządów terytorialnych, proponowanie rozdzielenia środków finansowych wydawanych z budżetu państwa na poparcie aktywności członków mniejszości narodowych.

Powołanie Rady należy ocenić pozytywnie. Skład Rady zapewnia reprezentację mniejszości, która stanowi forum wymiany poglądów między członkami mniejszości a Rządem i – co istotniejsze – samorządami (w ramach Rady działa Komisja ds. Współpracy z Organami Samorządowymi). Przede wszystkim jednak Rada jest ciałem konsultacyjnym i doradczym w zakresie finansowego wsparcia działań poszczególnych mniejszości (to zadanie drugiego jej organu wewnętrznego – Komisji ds. Polityki Dotacyjnej[76]). W Czechach działania te wspierane są przez Ministerstwo Kultury oraz Ministerstwo Szkolnictwa, Młodzieży i Sportu. Są to organy właściwe w sprawach dotacji na działalność kulturalną i edukacyjną. Rada pełni więc rolę swoistego „centrum doradczego" w tym zakresie. Ważna jest także działalność inicjatywna Rady oraz rola działającej w jej ramach komisji oceniającej projekty w ramach programu „Wsparcie" Karty języków regionalnych lub mniejszościowych. Rada jest również podmiotem monitorującym stan przestrzegania praw członków mniejszości i przygotowuje raporty wymagane przez Kartę języków regionalnych lub mniejszościowych oraz Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych.

Drugim rozwiązaniem instytucjonalnym mającym na celu ochronę praw mniejszości narodowych są gminne lub wojewódzkie komitety

[76] Przewodniczącym komisji jest reprezentant mniejszości polskiej – Tadeusz Wantuła.

do spraw mniejszości narodowych. Na szczeblu gminnym – zgodnie z § 117 ust. 3 ustawy o gminach – tworzy się je w gminach, w których według ostatniego spisu ludności żyje co najmniej 10% obywateli deklarujących narodowość inną niż czeska. W przypadku województw – o czym stanowi § 78 ust. 2 ustawy z 12 kwietnia 2000 r. o województwach[77] – wymóg ten wynosi 5%. Co najmniej połowę składu komitetu muszą tworzyć członkowie mniejszości. Identyczne rozwiązania (z 5% progiem) przewiduje także ustawa z 13 kwietnia 2000 r. o stolicy Pradze[78]. Komitety tworzone są przez gminę (kraj), a ich członkowie są delegowani przez związek mniejszości funkcjonujący na podstawie przepisów ustawy z 27 marca 1990 r. o zrzeszaniu się obywateli[79]. Utworzenie komitetu nie wymaga oczywiście tożsamości narodowej członków danej mniejszości, ważne jest, by łącznie liczba osób przekroczyła wartości procentowe wskazane w przepisach.

Według danych udostępnionych przez Radę, komitety do spraw mniejszości utworzone zostały w 30 gminach z 31, w których zamieszkiwało minimum 10% członków mniejszości polskiej[80]. Dane te trzeba jednak uzupełnić o jednostki samorządowe, w których członkowie mniejszości polskiej nie są grupą tak liczną, by przekroczyć ustawowy 10% próg, ale w których członkowie innych mniejszości (w tym polskiej) razem liczą ponad 10%. Z materiałów przygotowanych przez Radę wynika, że w 2009 r. sytuacja taka miała miejsce w 16 gminach i wynikała z braku zainteresowania członków mniejszości powołaniem komitetu[81]. Przyczyny takiego stanu rzeczy są wielorakie. Po pierwsze, ustawy nie przypisują komitetom żadnych kompetencji. Ich znaczenie jest raczej niewielkie. Gminy je tworzą, ale nie wiedzą, jak wykorzystać ich

[77] Ustawa została opublikowana w Sb. 2000, č. 129.

[78] Ustawa została opublikowana w Sb. 2000, č. 131.

[79] Ustawa została opublikowana w Sb.ČS. 1990, č. 83.

[80] Hrádek, Milíkov, Košařiska, Vendryně, Dolní Lomná, Bocanovice, Bystřice, Ropice, Horní Lomná, Písečná, Nýdek, Smilovice, Stonava, Návsí, Albrechtice, Horní Suchá, Komorní Lhotka, Chotěbuz, Řeka, Třanovice, Písek, Jablunkov, Vělopolí, Střítež, Mosty u Jablunkova, Třinec, Petrovice u Karviné, Český Těšín, Těrlicko, Hnojník – zob. http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/yybory-samospravy/yybory-v-obcich/vybory-po-jednotlivych-mensinach---nemecka--polska-a-romska-59036/ [03.04.2013].

[81] Chodzi o gminy: Bělá pod Pradědem, Blatno, Chvalec, Desná V Jizerských Horách, Doubrava, Horní Maršov, Hrčava, Jindřichovice pod Smrkem, Krásný Dvůr, Kryštofovo Údolí, Loučovice, Oborná, Rotava, Rožmitál na Šumavě, Veliká Ves, Vilémov – zob. *Výbory pro národnostní menšiiny v kontextu aktuálních potřeb. Informační a metodický průvodce*, praga 2009, http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/010/001202.pdf [data]. Zob. także *přehled obcí s více než 10% obyvatel – příslušníků národnostních menšin, které nezřídily výbor pro národnostní menšiny*, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/yybory-samospravy/vybory-v-obcich/obce_nevybory.pdf [03.04.2013].

istnienie[82]. Częściowo może to wynikać z niskiej świadomości członków mniejszości o możliwości powołania komitetu, a po części ze świadomej rezygnacji z jego utworzenia[83]. Skoro jedynym wnioskodawcą w tym zakresie jest stowarzyszenie, niezbędne jest jego uprzednie założenie. Dla powołania komitetu konieczne jest także porozumienie się wszystkich członków mniejszości danego terytorium, których liczba przekracza 5% próg ludnościowy; okazuje się, że nie we wszystkich gminach istnieje zgodność co do potrzeby powołania komitetu.

Funkcjonowanie komitetów zostało poddane badaniu przez Ruch Polityczny Wspólnota-Coexistentia. Analizy te potwierdzają fakt utworzenia komitetu w prawie wszystkich gminach, w których mniejszość polska stanowi ponad 10% mieszkańców gminy. Z danych zaprezentowanych przez Ruch wynika, że komitety zbierają się z różną częstotliwością, najczęściej kilka razy w roku, a ich głównym przedmiotem zainteresowania są kwestie dwujęzyczności nazw geograficznych i ulic[84].

W odniesieniu do sytuacji mniejszości polskiej w krajach 5% próg został przekroczony jedynie w Krajach Morawskośląskim oraz Usteckim i w nich komitety zostały powołane. Natomiast w Kraju Południowomorawskim wymóg 5% nie został osiągnięty, ale samorząd zdecydował się na dobrowolne utworzenie odpowiednika komitetu nazwanego Radą[85]. Powołanie komitetów w Kraju Morawskośląskim było faktycznym potwierdzeniem działań na rzecz mniejszości polskiej, które podejmowane były przed wprowadzeniem komitetów ustawą o województwach[86].

W Polsce ustawa o mniejszościach wyróżnia trzy organy do spraw mniejszości narodowych i etnicznych. Są to minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (obecnie minister administracji i cyfryzacji), wojewoda oraz Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Podział między organem administracji rządowej a wojewodą dokonany jest według skali podejmowanych działań – minister funkcjonuje na płaszczyźnie ogólnopań-

---

[82] P. Kolman, *Orgány zastupitelstva obce a rady obce*, „Aplikované právo" 2/2004, http://aplikovanepravo.cz/clanky-pdf/23.pdf, s. 79 [03.04.2013].

[83] Uchwałą Rady Gminy Dąbrowa nr 73/4/2007 – przedstawicielstwo gminne nie powołało komisji z powodu braku postulatu mniejszości narodowych – zob. treść pisma wójta gminy z 2 lipca 2007 r. Květušy Szyrokej – http://www.coexistentia.cz/komitety.htm [03.04.2013].

[84] *Komitety ds. Mniejszości narodowych. W interesie polskiej mniejszości narodowej w republice czeskiej?*, http://www.coexistentia.cz/komitety.htm [03.04.2013].

[85] *Výbory pro národnostní menšiiny…*, http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/010/001202.pdf [03.04.2013].

[86] *Ibidem*.

stwowej, wojewodowie – lokalnej we współpracy z organami samorządu terytorialnego. Z kolei Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych jest organem opiniodawczo-doradczym Prezesa Rady Ministrów. Do jej zadań należy m.in. opiniowanie programów służących tworzeniu warunków sprzyjających zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego; opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących spraw mniejszości; opiniowanie wysokości i zasad podziału środków przeznaczonych w budżecie państwa na wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego. Komisja podejmuje działania na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji osób należących do mniejszości. W skład Komisji wchodzi obecnie 35 osób, w tym 21 przedstawicieli mniejszości; społeczność czeska ma 1 przedstawiciela.

W ujęciu instytucjonalnym do organów, które zajmują się ochroną praw mniejszości czeskiej, należy również zaliczyć Sejm i Senat, gdyż w obu izbach polskiego parlamentu funkcjonują komisje, które w przedmiotowym zakresie działania mają problematykę mniejszości narodowych. W Sejmie zagadnieniami tymi zajmuje się Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych, a w Senacie Komisja Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej[87].

Ocena realizacji poszczególnych praw członków mniejszości

Dzięki aktywności Sekretariatu Generalnego Rady Europy i Komitetu RE istnieje obszerny materiał dotyczący stanu przestrzegania praw mniejszości narodowych. Każde państwo-sygnatariusz Konwencji i Karty składa cyklicznie właściwe raporty o stanie przestrzegania postanowień tych aktów prawnych. Uzupełniający charakter względem tych analiz mają opracowywane corocznie przez Rządową Radę ds. Spraw Mniejszości Narodowych sprawozdania o położeniu mniejszości narodowych w Republice Czeskiej. Ocenę sytuacji prawnej polskiej diaspory w Czechach ułatwia istotna cecha polskiej mniejszości narodowej w Czechach, jaką jest wysoki stopień jej skupienia na określonym obszarze (Śląsku Cieszyńskim). Przedstawienie faktycznej sytuacji polskiej mniejszości narodowej wymaga odniesienia się do następujących praw jej członków: a) politycznych – prawa do udziału w życiu publicznym

---

[87] Art. 18 ust. 1 pkt 13 uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. 2012, poz. 32) oraz pkt 10 załącznika do uchwały Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 listopada 1990 r. Regulamin Senatu (M.P. 2010, nr 39, poz. 542, ze zm.).

państwa zamieszkania, w tym prawa do stowarzyszania; b) osobistych – wolności słowa, swobody wyznania, prawa do używania języka macierzystego; c) praw socjalnych i kulturalnych (prawa do nauki, prawa do zachowania własnej tożsamości i kultury).

Prawa polityczne

Funkcjonowanie partii politycznych uregulowane jest w ustawie z 2 października 1991 r. *O zrzeszaniu się w partiach politycznych i ruchach politycznych*[88] oraz w powoływanych już ustawach wyborczych. Żaden z tych aktów prawnych nie zawiera szczegółowych regulacji względem ugrupowań reprezentujących mniejszości narodowe. Znaczy to, że muszą one konkurować z partiami (ruchami) czeskimi na zasadach ogólnych, co stawia je w oczywisty sposób w słabszej pozycji. Ugrupowaniem politycznym działającym wśród mniejszości narodowych Czechosłowacji i Czech, mającym na celu zagwarantowanie praw mniejszości narodowych i etnicznych w demokratycznym państwie czeskim jest Ruch Polityczny Coexistentia–Wspólnota–Együttélés–Spivžitja–Soužití–Zusammenleben, zwany w skrócie Coexistentia – Wspólnota.

W wyborach parlamentarnych 2010 r. żadna z kandydujących partii nie umieściła w swoim programie ochrony praw mniejszości narodowych. Także żaden z kandydatów z polskim rodowodem nie uzyskał poparcia. Fakt ten nie może jednak dziwić, gdyż do uzyskania mandatu potrzebne było uzyskanie co najmniej 26 194 głosów, a do tego, jak skomentował Stanisław Gawlik z Polskiej Sekcji Narodowej Ruchu Politycznego Coexistentia – Wspólnota, przy uwzględnieniu 60% frekwencji wyborczej „nie starczyłoby całe nasze dorosłe społeczeństwo, chociażby było jednomyślne, przeforsować swojego kandydata”[89]. Jest to głównie wina 5% progu poparcia wymaganego do wejścia do ciał przedstawicielskich zarówno parlamentu, jak i organów przedstawicielskich krajów. Jest więc oczywiste, że bez zmiany systemu wyborczego uzyskanie miejsca w parlamencie państwowym czy krajowym jest niemożliwe[90]. Trudno jednakże oczekiwać, że zmiana taka nastąpi. W pracach nad obecnie obowiązującą ustawą była rozważana kwe-

---

[88] Ustawa została opublikowana w Sb.ČS. 1991, č. 424.

[89] S. Gawlik, *Komentarz – wybory do parlamentu Republiki Czeskiej 2010 r.*, http://www.polskiekresy.info/index.php?view=article&catid=99%3awiadomosci&id=1008%3awybory-do-parlamentu-rc 2010r&format=pdf&option=com_content&itemid=488 [03.04.2013].

[90] A. Sulitka, *Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostně menšinová politika*, [w:] R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu (red.), *Menšiny a právo v české republice*, Praha 2009, s. 177.

stia utworzenia kategorii „posłów mniejszościowych", ale nie zyskała aprobaty parlamentarzystów[91]. Nieco inaczej natomiast przedstawiają się wyniki działalności samorządowej ruchu (na szczeblu gminnym), który w wyborach w 2002 r. w okresie Karvina uzyskał 9 mandatów, a w okresie Frydek-Mistek 31. W kolejnych wyborach z roku 2006 zdobył odpowiednio 29 i 12 mandatów w gminnych organach stanowiących[92]. Natomiast w 2011 r. Ruch posiadał swą reprezentację w 19 gminach[93]. Wyniki wyborów dowodzą jednak, że Ruch Coexistentia – Wspólnota ma niewielki wpływ na politykę regionu śląskomorawskiego i jest ugrupowaniem o minimalnej relewancji politycznej[94].

W odniesieniu do prawa do stowarzyszania się sytuacja wygląda lepiej. Wprawdzie powołana już ustawa o zrzeszaniu się obywateli w stowarzyszeniach, ustawa o organizacjach charytatywnych[95] ani ustawa o fundacjach i majątku fundacji[96] nie wprowadzają ułatwień dla organizacji mniejszości narodowych, ale tworzenie tej formy zrzeszania się jednostek jest stosunkowo proste i odformalizowane. Stąd w 2011 r. w rejestrze prowadzonym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wpisanych było 28 stowarzyszeń polskich. Do najważniejszych z nich należą Polski Związek Kulturalno-Oświatowy (PZKO) z siedzibą w Czeskim Cieszynie (liczy około 15 tys. członków) oraz Kongres Polaków w Republice Czeskiej z siedzibą w Czeskim Cieszynie (skupiający 28 innych organizacji).

Z kolei gdy chodzi o prawa polityczne członków mniejszości czeskiej w Polsce, trzeba zauważyć, że formalnie rzecz ujmując są one gwarantowane, gdyż polskie ustawodawstwo przewiduje uprzywilejowanie wyrównawcze i wyłącza 5% próg wyborczy dla komitetów mniejszości. Jednak nie wydaje się możliwe wykorzystanie tego rozwiązania przez Czechów z uwagi na niewielką liczebność czeskiej społeczności.

W zakresie prawa stowarzyszania się trzeba odnotować istotny progres. Od 2010 r. podjęło działalność Stowarzyszenie Czechów w Polsce

---

[91] Zob. A. Sulitka, *K aktuálním otázkám…*, s. 67.

[92] Zob. *Stručná zpráva o činnosti politického hnutí coexistentia-wspólnota-együttélés-spivžitja-soužití-zusammenleben za období posledních dvaceti let se zdůrazněním období od 2005 do 2010 roku*, http://www.coexistentia.cz/indexc.html [03.04.2013].

[93] *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, http://www.mezikulturnidialog.Cz/res/data/021/002354.pdf, s. 12 [03.04.2013].

[94] L. Kopeček, *Coexistencia-soužití a politická reprezentace polské menšiny na Těšínsku*, 2–3 / v / spring-summer 2003, http://www.cepsr.com/index.php?id=20 [03.04.2013].

[95] Ustawa z dnia 28 września 1995 r. O organizacjach charytatywnych, opublikowana w Sb. 1995, č. 248.

[96] Ustawa z dnia 3 września 1997 r. o fundacjach i majątku fundacji, opublikowana w Sb. 1997, č. 227.

z siedzibą w Zelowie, które zrzesza członków czeskiej mniejszości narodowej oraz ich potomków żyjących w Polsce i podejmuje działania dla zachowania języka przodków i dziedzictwa kulturowego osadników czeskich, żyjących od wielu pokoleń w Polsce.

Celem organizacji jest m.in.: opieka nad członkami deklarującymi przynależność do mniejszości czeskiej oraz ich potomkami żyjącymi w Polsce; wspieranie tradycji religijnych osób deklarujących przynależność do narodowości czeskiej oraz ich potomków; obrona interesów narodowych, kulturalnych, religijnych i społecznych czeskiej mniejszości narodowej oraz jej potomków; kultywowanie obyczajów, tradycji, języka i kultury przodków[97].

Prawa osobiste

W ramach omawianej tu grupy praw na plan pierwszy wysuwają się dwa zagadnienia – korzystanie z języka macierzystego oraz swoboda praktyk religijnych.

Problematyka używania języka polskiego i związana z nią dwujęzyczność nazw geograficznych jest jednym z najczęściej dyskutowanych i kontrowersyjnych zagadnień w polsko-czeskiej debacie[98]. Jest to całkowicie zrozumiałe, gdyż możliwość używania języka jest jednym z determinantów pozycji mniejszości. Realizacja prawa do używania języka polskiego wymaga odniesienia zarówno do relacji członków mniejszości z czeskimi organami władzy publicznej, jak i do zapewnienia korzystania z języka w ramach wspólnoty i możliwości jego rozwoju.

Jak już była o tym mowa, przepisy aktów prawnych zapewniają możliwość posługiwania się językiem polskim w różnorakich postępowaniach przed czeskimi organami i sądami. Regulacja ta nie jest jednak jednolita[99]. Przykładowo, powoływany Kodeks postępowania administracyjnego przez wiele lat nie przewidywał możliwości posługiwania się językiem mniejszości, a gdy rozwiązanie takie wprowadzono, prawo to ograniczono do mniejszości, która „tradycyjnie i długo zamieszkuje na terytorium Republiki Czeskiej". Takiej kwalifikacji nie

---

[97] Zob. § 9 statutu Stowarzyszenia Czechów w Polsce z 7 września 2009 r., http://www.czesi.org/ [03.04.2013].

[98] Zob. J. Szymeczek, *Prosazování práv polské menšiny v České republice na příkladu dvojjazyčnosti a dvojjazyčných názvů*, [w:] R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci...*, s. 90–94.

[99] V. Mikule, *Národnostní menšiny* v *České republice pohledem českého práva*, [w:] *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*, Praha 1999, s. 64–65.

zawierają inne procedury. Nie jest więc jasne, dlaczego doszło do tego zróżnicowania. Nadto, w postępowaniach administracyjnych, zdaniem Polaków ankietowanych przez Komitet Ekspertów Rady Europy, sprawy procedowane w języku polskim załatwiane są dłużej niż te, w których językiem postępowania jest język czeski[100].

Członkowie mniejszości nie mogą również posługiwać się językiem mniejszości np. w postępowaniu prowadzonym przez Policję Republiki Czeskiej, policję gminną. Pewne trudności wiążą się także z postępowaniem karnym. W raporcie z 2009 r. Komitet Ekspertów Rady Europy stwierdził, że istotnym problemem jest ograniczenie możliwości używania języka polskiego w tym postępowaniu w przypadku, gdy dana osoba potrafi porozumieć się także w języku czeskim. W kolejnym raporcie z 2013 r. stwierdza się, że władze Republiki Czeskiej są zobowiązane do usunięcia z Kodeksu postępowania karnego przepisów uzależniających posługiwanie się w tym postępowaniu językiem macierzystym od niewładania językiem czeskim[101].

Używanie języka mniejszości wiąże się bezpośrednio z możliwością posługiwania się imieniem i nazwiskiem w transkrypcji języka macierzystego. W szczególności problem dotyczył nazwisk żeńskich, które w języku czeskim kończą się przyrostkiem „ová". Kwestia ta została rozwiązana w 2008 r. i powoływaną ustawą o aktach stanu cywilnego, imieniu i nazwisku oraz o zmianie niektórych związanych z nią ustaw dano możliwość posługiwania się nazwiskiem w języku macierzystym na wniosek zainteresowanej osoby[102]. Na krytyczną ocenę zasługuje jednak wprowadzenie wysokich opłat od tych wniosków (1000 CZK)[103].

Sporną kwestią pozostaje sposób wykonania zobowiązania do wprowadzania dwujęzycznych nazw miejscowości i oznaczeń

---

[100] *Punkt 172 raportu: European Charter for Regional or Minority Languages Second report of the Committee of Experts in respect of the Czech Republic Item to be prepared by the GR-J at its meeting on 17 January 2013*, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2015289&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383 [03.04.2013].

[101] *Punkt 166 raportu: European Charter for Regional or Minority Languages Second report of the Committee of Experts in respect of the Czech Republic Item to be prepared by the GR-J at its meeting on 17 January 2013*, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2015289&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383 [03.04.2013].

[102] Zob. art. IX ustawy z dnia 6 czerwca 2008 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z rejestrowanymi związkami partnerskimi, która została opublikowana w Sb. 2008, č. 239.

[103] C. Zwilling, *Minority Protection and Language Policy in the Czech Republic*, „Revista de Sociolingüística", Autumn 2004, http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm04tardor/docs/zwilling.pdf [03.04.2013].

topograficznych, które mogą zostać wprowadzone pod warunkiem, że dana mniejszość stanowi co najmniej 10% ludności gminy, a komitet do spraw mniejszości zażąda ich wprowadzenia. W praktyce pojawiają się problemy z realizacją dwujęzyczności nazw i oznaczeń. Po pierwsze, wynikają one z tego, że w komitetach zasiadają przedstawiciele wszystkich mniejszości narodowych, więc mniejszość polska, aby wprowadzić polskie nazwy i oznaczenia, potrzebuje poparcia pozostałych mniejszości, które nie muszą jej go udzielić. Taka sytuacja miała miejsce w gminie Trzyniec, w której, pomimo że 17,7% ludności stanowi mniejszość polska, propozycje wprowadzenia polskich nazw i oznaczeń były trzykrotnie odrzucane głosami pozostałych członków komisji, czyli reprezentantów innych mniejszości i władz czeskich[104].

Wprowadzanie oznakowania dwujęzycznego jest procesem zbyt długo trwającym. W 2012 r. z 31 gmin, w których zostały powołane komitety do spraw mniejszości, dwujęzyczne nazwy pojawiły się w około 20 z nich[105]. Postęp jest niewielki, gdy weźmie się pod uwagę, że nazwy te w 2009 r. istniały w 13 gminach. Odrębną kwestią pozostaje zakres wprowadzania oznaczeń w języku czeskim i polskim. Nie można bowiem ograniczać tych znaków wyłącznie do tablic informacyjnych z nazwami miejscowości Zasadne wydaje się bowiem objęcie dwujęzycznością tablic na dworcach kolejowych i autobusowych, tablic informacyjnych, turystycznych, szkół, sklepów, ulotek, stron internetowych itd.

Niezwykle ciekawą analizę oznaczeń miejscowości na Śląsku Cieszyńskim przeprowadzono w pracy V. Cymorka w Katedrze Geografii Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Masaryka w Brnie. Z opracowania tego wynika, że w 2012 r. w obszarze administracyjnym Trzyńca, Czeskiego Cieszyna i Jabłonkowa we wszystkich 26 gminach znajdują się dwujęzyczne tablice informacyjne, jednakże inne oznaczenia są stosowane zdecydowanie rzadziej: tablice witające w gminie – w 17 przypadkach, oznaczenia drogowe i biblioteki – w 12, sklepy w 14, szkoły w tylko w 9, a strony internetowe jedynie w 4[106]. Nie ulega więc wątpliwości, że oznakowanie miejscowości i obiektów wymaga dalszych nakładów i ulepszeń.

---

[104] *Języki regionalne i mniejszościowe w Czechach*, http://wyszehrad.com/czechy/kultura/jezyki-mniejszosci#_ftnref1 [03.04.2013].

[105] *Punkty 183–186 raportu: European Charter for Regional or Minority Languages Second report of the Committee of Experts in respect of the Czech Republic Item to be prepared by the GR-J at its meeting on 17 January 2013*, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2015289&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383 [03.04.2013].

[106] V. Cymorek, *Polská identita na území Těšínského Slezska*, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2012, http://is.muni.cz/th/329073/pedf_b/, s. 27–28 [03.04.2013].

Odnosząc się do wolności wyznania oraz prawa członków mniejszości do podejmowania praktyk religijnych, stwierdzić należy, że mniejszość polska w Czechach nie napotyka trudności w ich realizacji i to niezależnie od tego, czy członkowie mniejszości należą do Kościoła rzymskokatolickiego czy do Śląskiego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego Wyznania[107]. Każdy z Kościołów ma w swych postanowieniach wewnętrznych, że nabożeństwa oraz inne praktyki religijne na Śląsku Cieszyńskim będą prowadzone w dwóch językach. Z tego względu każdy czeski ewangelicki student teologii odbywa obowiązkowe praktyki na Uniwersytecie Kardynała Wyszyńskiego. Kazania są więc dwujęzyczne. Przykładowo w kościele ewangelicko-augsburskiego wyznania msza w języku polskim rozpoczyna się o 9.00, a msza czeskojęzyczna o 10.30; kolejność ta zmienia się w cyklu cotygodniowym[108].

Członkowie mniejszości czeskiej są protestantami, należą do różnych parafii Kościoła ewangelicko-reformowanego w Polsce: w Zelowie, Bełchatowie, Kleszczowie, Łodzi, Warszawie a także w Gęsińcu. Najbardziej znaną parafią jest zelowska parafia ewangelicko-reformowana prowadząca działalność duszpasterską, kaznodziejską i katechetyczną. Przy parafii działa przedszkole edukacyjne oraz Muzeum w Zelowie – Ośrodek Dokumentacji Dziejów Braci Czeskich, a jedną z form pracy młodzieży jest udział w zajęciach zespołu „Zelowskie Dzwonki".

Oświata

Państwo czeskie, co do zasady, realizuje prawa członków polskiej diaspory do nauki. Mniejszość polska, jako jedyna ze wszystkich mniejszości, w pełnym zakresie korzysta z tych praw, włączając prawo do zakładania jednostek oświatowych, w których jedynym językiem wykładowym jest język polski. Jednak z uwagi na niż demograficzny oraz minimalne limity uczniów niezbędne do utworzenia klasy liczba Polaków uczących się w Czechach systematycznie spada. W roku szkolnym 2010/2011 w Republice Czeskiej działało 27 przedszkoli z językiem polskim i 6 dwujęzycznych, w których uczyło się łącznie 734 dzieci (ze średnią 20 dzieci na jedną grupę przedszkolną). Działalność

[107] Z danych Kongresu Polaków w 1991 r. ponad 57% Polaków mieszkających na Śląsku Cieszyńskim należało do Kościoła rzymskokatolickiego, a blisko 16% do Śląskiego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego Wyznania, Poláci na Těšínsku, http://www.polonica.cz/prezentace/index.php?h=126582787159724927 [03.04.2013].

[108] M. Dyrčík, *Religiozita polské menšiny na těšínském Slezsku,* Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. Katedra religionistiky a filosofie, http://hdl.handle.net/10195/28848, s. 23 [03.04.2013].

edukacyjną prowadziło także 21 szkół podstawowych ze 112 klasami i 1633 uczniami, trzy szkoły średnie ogólnokształcące z 12 klasami i 412 uczniami oraz 2 średnie szkoły zawodowe z 77 uczniami[109].

Prawo do nauki realizowane jest również w ten sposób, że polscy nauczyciele, a nadto osoby dorosłe mogą doskonalić swe umiejętności w utworzonym w 1995 r. Centrum Pedagogicznym dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego w Czeskim Cieszynie, które jest instytucją doskonalenia zawodowego, kształcenia ustawicznego oraz współpracy europejskiej.

Na niektórych czeskich uniwersytetach istnieją kierunki dla studentów władających językiem polskim. Przykładowo na Uniwersytecie Masaryka w Brnie uruchomione zostały studia polonistyczne zorganizowane przez Instytut Slawistyki na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Masaryka. Możliwość studiowania języka polskiego stwarza także Uniwersytet w Brnie, Hradec Kralove, Ołomuńcu, Ostrawie, Pardubicach, Pilźnie i Pradze.

W dziedzinie oświaty, w której język polski został objęty szerokim zakresem ochrony, problemy dostrzeżone przez Komitet Ekspertów w jego pierwszym raporcie to: mała liczba uczniów uczęszczających do polskich szkół, mogąca powodować likwidację lub łączenie niektórych placówek, niezapewnienie w ramach programu szkolnego nauczania historii i kultury mniejszości polskiej oraz niejasna sytuacja odnośnie do uruchomienia szkoleń zawodowych i kursów dla dorosłych w języku polskim[110].

Pewne trudności pojawiały się także z dostępem do polskich podręczników[111] oraz programem nauczania historii w czeskich szkołach, w którym niewiele informacji poświęca się Polsce, a zainteresowanie mniejszością polską jest minimalne[112].

Z uwagi na niewielką liczbę członków mniejszości brak jest danych o istnieniu placówek oświatowych czeskiej mniejszości w Polsce[113]. Mimo to od września 2011 r. w parafii w Zelowie prowadzone są zajęcia

---

[109] *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, http://www.mezikulturnidialog. cz/res/data/021/002354.pdf, s. 27–28 [03.04.2013].

[110] *Języki regionalne i mniejszościowe w Czechach*, http://wyszehrad.com/czechy/kultura/jezyki-mniejszosci#_ftnref1 [03.04.2013].

[111] *Third Report Submitted by the Czech Republic Pursuant to Article 25, Paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities (received on 3 May 2010)*, ACFC/SR/III(2010)008 http://www.refworld.org/docid/4c7620042.html, s. 52 [03.04.2013].

[112] *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009*, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonia/raport_o_sytuacji_polonii_i_polakow_za_granica/, s. 81 [03.04.2013].

[113] *Projekt Rady Europy. RAPORT KRAJOWY. Edukacja językowa w Polsce. Język narodowy, regionalny, języki obce oraz języki mniejszości narodowych i etnicznych*, Warszawa 31 grudnia 2005 r., http://www.lifelong-learning.pl/jezyki/Edukacjaj.pdf, s. 7–8 [03.04.2013].

z języka czeskiego z dziećmi, które chodzą do przedszkola. Jest to właściwie zabawa językiem czeskim – dzieci uczą się czeskich wierszyków, rymowanek i piosenek. Zajęcia prowadzone są woluntarystycznie[114].

Środki masowego przekazu

Ocena działalności mediów musi uwzględniać specyfikę mniejszości polskiej. Jest ona bowiem środowiskiem skupionym geograficznie, w przeciwieństwie np. do Słowaków, którzy są mniejszością rozproszoną po całym terytorium Czech. Koncentracja taka przekłada się na działalność mediów, ponieważ programy dotyczące mniejszości polskiej mogą być nadawane regionalnie. Trudno bowiem oczekiwać, że media ogólnopaństwowe będą emitować audycje dla odbiorców zamieszkujących określone terytorium.

W 2011 r. Telewizja Czeska, a ściślej, regionalne studio czeskiej telewizji publicznej w Ostrawie, nadawała 5–6-minutowy program *Wiadomości w języku polskim*[115]. Jest on jednak emitowany jedynie raz w tygodniu. Należy więc uznać, że liczba programów w języku polskim w czeskiej telewizji publicznej jest zbyt mała, mimo że Telewizja Czeska w 2008 r. wyemitowała łącznie 607 programów dotyczących mniejszości narodowych trwających 244 godziny łącznie, co daje średnio 40 min dziennie. Jednocześnie należy zaznaczyć, że polskie programy informacyjne są regularnie obecne w prywatnych kanałach telewizyjnych.

Radio Czeskie oddział w Ostrawie od 1945 r. emituje programy w języku polskim, nadawane codziennie od 7.00 do 8.00 (w niedzielę od 7.30 do 8.00), a prowadzą je dziennikarze mówiący płynnie po polsku. W 2007 r. Radio Ostrava nadało dla Polaków 542 programy trwające 222 godziny, z kolei Radio Hradec Kralove emitowało 250 audycji o długości emisji ponad 60 godzin.

Za satysfakcjonujące z punktu widzenia praw mniejszości polskiej należy uznać dotacje do polskiej prasy[116]. Wszystkie funkcjonujące

---

[114] *Sprawozdanie z działalności Stowarzyszennia Czechów w Polsce za rok 2012 na Walne Zebranie członków Stowarzyszenia w dniu 24 lutego 2013 roku*, http://www.czesi.org/ [03.04.2013].

[115] Respondenci Komitetu Ekspertów Rady Europy zwracali uwagę, że często program ten trwa nie więcej niż 4 minuty – zob. pkt 189 raportu: *European Charter for Regional or Minority Languages Second Report of the Committee of Experts in Respect of the Czech Republic Item to be Prepared by the GR-J at its Meeting on 17 January 2013*, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2015289&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D38 [03.04.2013].

[116] Szczegółowe dane o polskich gazetach – zob. *Analýza periodik vydávaných organizacemi národnostních menšin, na které je poskytována dotace ze státního rozporu*, przygotowana przez stowarzyszenie Media 007, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/Mensiny-media/analyza_casopisu.pdf [03.04.2013].

w 2008 r. polskie periodyki (w tym trzy najważniejsze: „Głos Ludu – Gazeta Polaków w Republice Czeskiej", „Nasza Gazetka" i „Zwrot") otrzymały łącznie 7 mln 958 tys. CZK, najwięcej z 3 mln CZK budżetu na wszystkie periodyki mniejszości narodowych[117]. Z powyższych danych wynika, że prawa członków mniejszości polskiej do uzyskiwania informacji w języku macierzystym są przestrzegane; poprawy wymaga jednak sytuacja w Telewizji Czeskiej.

Media publiczne w Polsce nie nadają audycji poświęconych mniejszości czeskiej. Sytuacja jej członków może być przedmiotem dyskusji w ramach programów dotyczących problematyki mniejszości w ogóle.

Działalność kulturalna

Mniejszości polskiej zagwarantowana została możliwość prowadzenia działalności kulturalnej. Należy przypomnieć, że władze czeskie w 2011 r. przewidziały w budżecie państwa 8 mln 629 tys. CZK na wsparcie programów kulturalnych poszczególnych mniejszości (z których wykorzystano 8 541 906 CZK). Środki te częściowo są rozdzielane przez Rządową Radę ds. Mniejszości Narodowych zgodnie z warunkami przewidzianymi w przywoływanym rozporządzeniu w sprawie ustanowienia warunków i sposobu przyznawania dotacji z budżetu państwa na działalność członków mniejszości narodowych oraz na wspieranie integracji członków społeczności romskiej. Niezależnie od powyższych środków, mniejszości mogą również ubiegać się o dotacje pozostające w dyspozycji Ministerstwa Szkolnictwa, Młodzieży i Sportu oraz Ministerstwa Kultury. W 2011 r. Polska była liderem, gdy chodzi o wysokość pozyskanych dotacji. Z programów będących w dyspozycji Ministerstwa Szkolnictwa, Młodzieży i Sportu mniejszość polska uzyskała najwięcej ze wszystkich mniejszości – aż 13 197 233 CZK[118]. Całkowita dotacja dla mniejszości polskiej w 2011 r. opiewała na kwotę ponad 16 mln CZK[119]. Przykładowo, Kongres Polaków uzyskał dotacje na organizację zielonych szkół nad Bałtykiem, Centrum Dokumentacyjne Kongresu Polaków, projekt „Szkoła-język-przestrzeń" oraz projekt „Tacy jesteśmy 2011" na łączną kwotę 1 mln 9 tys. CZK. Dotacje dla pol-

---

[117] *Third Report Submitted by the Czech Republic Pursuant to Article 25, Paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities (received on 3 May 2010)*, ACFC/SR/III(2010)008 http://www.refworld.org/docid/4c7620042.html, s. 37–38 [03.04.2013].

[118] Największa liczebnie większość słowacka uzyskała 5 663 400 CZK.

[119] *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*, http://www.mezikulturnidialog. cz/res/data/021/002354.pdf, s. 50 [03.04.2013].

skich gazet („Głos Ludu", „Nasza Gazetka" oraz „Zwrot") wyniosły 8 mln 653 tys. CZK, emisję polskojęzycznych programów telewizyjnych wsparto 350 tys. CZK, program kulturalnego wsparcia mniejszości polskiej w 2011 r. został dofinansowany kwotą 2 211 233 CZK, szkolnictwo 2 mln 333 tys. CZK. Ponad 50 tys. CZK przekazanych zostało także na zakup polskich książek w bibliotekach m.in. w miejscowościach Karviná, Ropice, Komomí Lhotka, Vendryně, Horní Suchá, Mosty u Jablunkova. Wsparcie działalności kulturalnej mniejszości polskiej jest widoczne i nie podlega kwestionowaniu, trzeba jednak odnotować, że od wielu lat środki budżetowe na wsparcie mniejszości w Czechach utrzymywane są na tym samym poziomie.

Działalność kulturalna mniejszości czeskiej koncentruje się w Stowarzyszeniu Czechów w Polsce oraz w zelowskiej Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie. Organizacja podejmuje szereg przedsięwzięć kulturalnych. Ze środków uzyskanych z dotacji Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji założono, administrowano i prowadzono stronę internetową Stowarzyszenia oraz wspierano działalność Ośrodka Kultury Czeskiej „Klubu Czeskiego". Prowadzono także wypożyczalnię książek, filmów i muzyki czeskiej, prowadzono zajęcia tematyczne dla dzieci i młodzieży, zrealizowano pokaz filmów czeskich. Stowarzyszenie uzyskało dotację na działalność Klubu Czeskiego oraz na działalność statutową Stowarzyszenia.

Przeprowadzone badania prowadzą do kilku wniosków. Przede wszystkim obie mniejszości są społecznościami o odmiennej pozycji i różnych skalach problemów. Nieporównywalny charakter obu skupisk diaspory wynika z wielu względów. I tak, odmienne są ich historyczne uwarunkowania. Polacy znaleźli się na terytorium Republiki Czeskiej na skutek politycznych rozstrzygnięć decydentów i wbrew danym o przynależności państwowej ludności, gdyż do Czech dołączone zostały tereny zamieszkane w większości przez obywateli polskich. Uwzględniając dzieje terenów Śląska Cieszyńskiego, należy przyjąć, że Polacy są autochtonami. Czesi z kolei przybyli na ziemie polskie w obawie przed prześladowaniami ze strony działań Braci Czeskich. Mniejszość czeska w Polsce, poza tzw. Czeskim Kątkiem, ma charakter napływowy, nie rdzenny.

Różnice między obiema mniejszościami wiążą się także z jej geograficznym rozmieszczeniem. Polacy w Republice Czeskiej są diasporą skupioną na obszarze Zaolzia, podczas gdy Czesi w Polsce to mniejszość rozproszona. Ta cecha wpływa na zdolność mniejszości do uzyskania wpływu na zarządzanie sprawami lokalnymi, co widać na przykładzie polskiej diaspory na Śląsku Cieszyńskim. Koncentracja ludności to

także ważki argument za określonym sposobem rozdziału programów telewizyjnych i radiowych, które można ograniczyć do zasięgu lokalnego, ale za to zwiększając czas emisji.

Zasadnicza różnica ma jednak charakter liczebny, Polacy to mniejszość licząca 39 tys. osób w Republice Czeskiej, druga pod względem większości społeczność narodowa, Czechów w Polsce jest prawie 100 razy mniej – 386 osób według danych z 2002 r. Dane te przesądzają o faktycznej niemożliwości realizowania niektórych uprawnień przez mniejszość czeską. *De facto* Czesi w Polsce są niedostrzegani.

Analiza materiału prawnego pozwoliła również na stwierdzenie, że wiek XX przyniósł rozwój prawnej regulacji mniejszości narodowych, zwłaszcza na szczeblu międzynarodowym oraz bilateralnym. Umiędzynarodowienie spraw mniejszości poprawiło ich sytuację, stworzyło nieznane wcześniej gwarancje praw jej członków, wprowadziło stały monitoring przestrzegania tych praw, wymusiło na prawach krajowych modyfikacje. Prawo polskie i czeskie gwarantuje członkom mniejszości określone uprawnienia. Formalnie rzecz ujmując, zakres tych praw jakkolwiek różni się między sobą, zasadzie odpowiadając standardom obecnych państw demokratycznych. Trzeba jednak odnotować szerszy zakres ochrony przez polską Konstytucję, która poręcza prawa mniejszościom jako takim, gwarantując określone uprawnienia proceduralne i instytucjonalne.

Bogaty materiał empiryczny daje także podstawy do twierdzenia, że realizacja praw mniejszości polskiej w Republice Czeskiej w zasadniczej części jest gwarantowana, a w odniesieniu do niektórych praw jest wręcz wzorcowa, choć – co oczywiste – możliwe są udoskonalenia w pewnych obszarach. Największym problemem pozostaje kwestia komitetów ds. mniejszości w gminach i związany z ich działalnością proces wprowadzania dwujęzyczności w gminach. Realizacja praw Czechów w Polsce także zasługuje na aprobatę, choć oczywiście jej faktyczny wymiar jest nieporównywalnie mniejszy.

Bibliografia

Analýza periodik vydávaných organizacemi národnostních menšin, na které je poskytována dotace ze státního rozporu, przygotowana przez stowarzyszenie Media 007, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/Mensiny-media/analyza_casopisu.pdf.

Baran I., *Polská menšina v československo-polských vztazích mezi světovými válkami,* [w:] R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na. Těšínsku v letech 1920–2010, Kongres Poláků v České republice*, Český Těšín 2009.

Cymorek V., *Polská identita na území Těšínského Slezska*, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2012, http://is.muni.cz/th/329073/pedf_b/.

Czykwin E., *Ustawa o mniejszościach narodowych po pięciu latach*, „Przegląd Prawosławny" z 2010 r., nr 10 http://www.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=2414&id=8.

Dyrčík M., *Religiozita polské menšiny na těšínském slezsku*, Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. Katedra religionistiky a filosofie, http://hdl.handle.net/10195/28848.

European Charter for Regional or Minority Languages Second report of the Committee of Experts in respect of the Czech Republic Item to be prepared by the GR-J at its meeting on 17 January 2013, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2015289&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383.

Forejtová M., *Národnostní menšiny*, [w:] K. Klima i inni, *Encyklopedie ústavního práva*, ASPI, 2007.

Friedl J., *Polská menšina v letech 1945–1956*, [w:] R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na. Těšínsku v letech 1920–2010, Kongres Poláků v České republice*, Český Těšín 2009.

Friedl J., Nowak K., *Prvni nezávislost*, Cieszyn 2008.

Gawlik S., *Komentarz – wybory do parlamentu Republiki Czeskiej 2010 r.*, http://www.polskiekresy.info/index.php?view=article&catid=99%3awiadomosci&id=1008%3awybory-do-parlamentu-rc 2010r&format=pdf&option=com_content&itemid=488.

Gąsior G., *Rozdělení těšínského slezska v letech 1918-1920*, [w:] R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na těšínsku. Studijní materiál*, Český Těšín 2009.

Grobelný A., *Śląsk Cieszyński od wiosny ludów do samodzielnych państw (1848–1918)*, [w:] J. Valenta (red.), *Zarys dziejów śląska cieszyńskiego*, Wydawnictwo Advertis, 1992.

Janusz G., *Stopień asymilacji mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce i w Europie*, referat wygłoszony na posiedzeniu seminaryjnym komisji mniejszości narodowych i etnicznych nt. „Tożsamość mniejszości narodowych i etnicznych: akulturacja, asymilacja, stygmatyzacja" w dniu 25 czerwca 2008 roku w Warszawie, http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/8d681500727f9010c1257471003473c2/$file/grzegorz%20janusz.pdf/.

Języki regionalne i mniejszościowe w Czechach, http://wyszehrad.com/czechy/kultura/jezyki-mniejszosci#_ftnref1.

Kamiński M., Zacharias J. M., *Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1987.

Kaszper R., Małysz B., *Poláci na. Těšínsku v letech 1920–2010, Kongres Poláků v České republice*, Český Těšín 2009.

Kolman P., *Orgány zastupitelstva obce a rady obce*, „Aplikované právo" 2004, nr 2, http://aplikovanepravo.cz/clanky-pdf/23.pdf.

Kopeček L., *Coexistencia-soužití a politická reprezentace polské menšiny na Těšínsku*, 2–3 / v / spring-summer 2003, http://www.cepsr.com/index.php?id=20.

Komitety ds. Mniejszości narodowych. W interesie polskiej mniejszości narodowej w Republice Czeskiej?, http://www.coexistentia.cz/komitety.htm.

Łodziński S., *Wyrównanie czy uprzywilejowanie*? *Spory dotyczące projektu ustawy o ochronie mniejszości narodowych. (1989–2005)*, Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz, Raport nr 232, marzec 2005 r.

McMonagle S., *The European charter for regional or minority languages: Still relevant in the information age?*, „Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe" 2012, vol. 11, no. 2.

Mikule V., *Národnostní menšiny* v *České republice pohledem českého práva*, [w:] *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*, Praha 1999.

Obyvatelstvo podle národnosti podle výsledků sčítání lidu v letech 1921–2001, http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/b5001fc4ee/$file/4032120117.pdf.

Pilich M., *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, ABC, Warszawa 2011.

Polská národnostní menšina, Vláda ČR, http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/polska-narodnostni-mensina-16124.

Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania tematyczne OT-599, Kancelaria Senatu, marzec 2011, http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/17/plik/ot599.pdf.

Projekt Rady Europy. RAPORT KRAJOWY. Edukacja językowa w Polsce. Język narodowy, regionalny, języki obce oraz języki mniejszości narodowych i etnicznych, Warszawa, 31 grudnia 2005 r., http://www.lifelong-learning.pl/jezyki/Edukacjaj.pdf.

Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonia/raport_o_sytuacji_polonii_i_polakow_za_granica/.

Siwek T., *Polacy w Republice Czeskiej – według spisu ludności w 2001 r. Wyniki czeskiego spisu ludności z roku 2001*, http://wspolnotapolska.org.pl/polonia_w_opracowaniach/5.html.

Sněmovní tisk 778/0 vl., O právech příslušníků národnostních menšin, http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=778&ct1=0.

Sprawozdanie z działalności Stowarzyszennia Czechów w Polsce za rok 2012 na Walne Zebranie członków Stowarzyszenia w dniu 24 lutego 2013 roku, http://www.czesi.org/.

Stručná zpráva o činnosti politického hnutí coexistentia-wspólnota-együttélés-spivžitja-soužití-zusammenleben za období posledních dvaceti let se zdůrazněním období od 2005 do 2010 roku, http://www.coexistentia.cz/indexc.html.

Sulitka A., *Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostně menšinová politika*, [w:] R. Petráš, H. Petrův, H. Ch. Scheu (red.), *Menšiny a právo v české republice*, Praha 2009.

Sulitka A., *K aktuálním otázkám menšinového zákona*, [w:] *Aktuální problémy právního postavení menšin v České republice*, Praha, úřad Vlády, 2010.

Szymeczek J., *Prosazování práv polské menšiny v České republice na příkladu dvojjazyčnosti a dvojjazyčných názvů*, [w:] R. Kaszper, B. Małysz (red.), *Poláci na. Těšínsku v letech 1920–2010, Kongres Poláků v České republice*, Český Těšín 2009.

The European charter for regional or minority languages – applied to Polish in the Czech republic, http://languagecharter.eokik.hu/docs/appliedtolanguages/polish_in_the_czechrepublic_chp2&3.pdf.

Third Report Submitted by the Czech Republic Pursuant to Article 25, Paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities (received on 3 May 2010), ACFC/SR/III(2010)008 http://www.refworld.org/docid/4c7620042.html.

Valenta J., *Polská menšina na těšínsku – jediná klasická menšina v České republice*, [w:] *Národnostní menšiny: historické souvislosti některých aktuálních problémů v evropě a v ČR: XII. Letní škola historie*, M. Bezchlebová, J. Kohnová, porta linguarum / texty pro další vzdělávání učitelů, Praha 2000.

Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011, http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/021/002354.pdf.

Zahradnik S., *Struktura narodowościowa na Zaolziu według wyników spisów ludności (1880–1981)*, [w:] J. Valenta (red.), *Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego*, Wydawnictwo Advertis, 1992.

Zwilling C., *Minority Protection and Language Policy in the Czech Republic*, "Revista de Sociolingüística", Autumn 2004, http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm04tardor/docs/zwilling.pdf.